

EKONOMICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

***Hospodársky vývoj Slovenska
v roku 2009***

Karol Morvay a kolektív

Bratislava 2010

Autorský kolektív:

Ing. Karol Frank (6. kapitola)
Ing. Herta Gabrielová, CSc. (2. kapitola)
Ing. Veronika Hvozdíková, PhD. (3. kapitola)
Ing. Tomáš Jeck (8. kapitola)
Ing. Karol Morvay, PhD. (7. kapitola)
Ing. Ivan Okáli, DrSc. (1. kapitola)
Ing. Ivana Šikulová, PhD. (4. a 5. kapitola)

Oponenti:

Ing. Marek Radvanský
prof. Ing. Pavol Vincúr, PhD.
host'. doc. Ing. Štefan Zajac, CSc.

Práca je súčasťou riešenia projektov VEGA č. 2/0212/09;
č. 2/0068/09; č. 2/0084/09; APVV-0599-07.

Jazyková úprava: PhDr. Katarína Rybanská

Technické spracovanie: Iveta Balážová, Oľga Blechová

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2010

Tlač: REPRO-PRINT Bratislava

ISBN 978-80-7144-177-9

OBSAH

1. Celkový hospodársky vývoj	5
2. Vývoj produkcie	14
3. Trh práce	30
Vývoj zamestnanosti	30
Zmeny v dopyte po práci	32
Vývoj nezamestnanosti	33
Vývoj priemernej nominálnej a reálnej mzdy	39
Regionálny pohľad na vývoj základných parametrov trhu práce	41
4. Vonkajšie ekonomické vzťahy	44
Platobná bilancia	44
Zahraničný obchod	46
Zahraničný kapitál	50
Vplyv eura na ekonomické vzťahy so zahraničím	51
5. Menová politika a vývoj cenovej hladiny	52
Vplyv zavedenia eura na slovenskú ekonomiku	54
Vývoj inflácie	55
6. Verejné financie	62
Štátny rozpočet	63
Deficit štátneho rozpočtu a dlh centrálnej vlády	67
Implementácia štrukturálnej pomoci EÚ v programových obdobiach 2004 – 2006 a 2007 – 2013	69
7. Výhľad na rok 2010	72
Vplyvy z externého ekonomického prostredia	73
Pôsobenie determinantov z domáceho prostredia	76
Očakávaný makroekonomický vývoj v SR	77
8. Prehľad vybraných legislatívnych a hospodárskopolitických opatrení	85
Literatúra	89
O autoroch	92

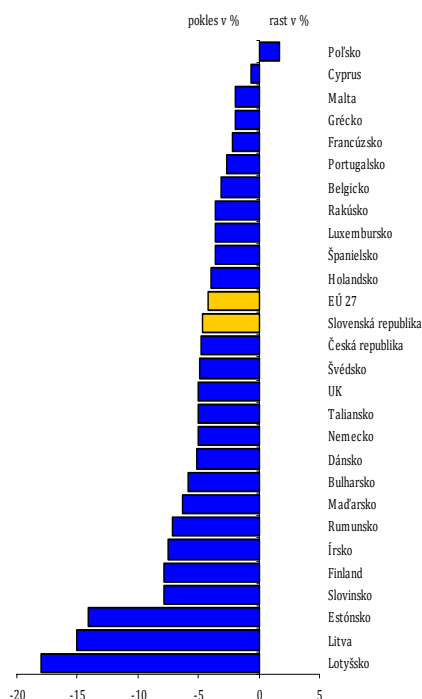
1. CELKOVÝ HOSPODÁRSKY VÝVOJ

Po viacročnom období výnimočnej expanzie hospodárskeho rastu – na prelome rokov 2008 a 2009 bola slovenská ekonomika zobudená z očakávaní ďalšieho bezproblémového vývoja svetovou hospodárskou krízou. Analýza jej prvých príznakov v jeseni 2008 i jej plného rozvinutia v roku 2009, zisťovanie jej príčin, priebehu a dôsledkov je ťažiskom a zjednocujúcou osou celej našej štúdie. Tú, pravda, sami pokladáme len za jeden z prvých, a navyše časovo limitovaných pokusov o slovenskú reflexiu krízy s vedomím, že hlbšie poznanie jej kauzálnych súvislostí bude predmetom dlhodobého výskumu.

Kríza slovenskej ekonomiky je súčasťou svetovej hospodárskej krízy, ktorá sa zo svojho pôvodného ohniska vo svetovej finančnej kríze preniesla do reálnej ekonomiky a nadobudla tu podobu celosvetovej recesie. To znamená, že recesia charakterizovaná znížením výkonnosti hospodárstva (poklesom tvorby HDP, alebo – tak ako napr. v Číne a Indii – spomalením tempa jeho rastu) zasiahla všetky svetové regióny. Jej vplyv na hospodársky rast krajín Európskej únie (EÚ) zaznamenáva graf 1.

Graf názorne ukazuje, že pokles reálneho HDP v roku 2009 bol v SR (-4,7 %) len mierne – o 0,5 p. b. väčší ako priemerný pokles v EÚ 27 (-4,2 %) a približne rovnaký ako v troch zo štyroch najväčších európskych ekonomík (v Anglicku, Taliansku a Nemecku). Hodnota hlavného ukazovateľa reálnej konvergenzie slovenského hospodárstva k úrovni EÚ 27 (meraná pomerom HDP/obyv. v SR k EÚ 27 v PKS) sa v dôsledku toho zmenšila len o 0,4 p. b. (klesla zo 72,2 % v roku 2008 na 71,8 % v roku 2009).

Graf 1¹
Zmena HDP v roku 2009 v %

¹ Zostavené podľa údajov Eurostatu.

Na rozdiel od väčšiny západoeurópskych ekonomík, ktorých finančné sektory boli bezprostredne zasiahnuté svetovou finančnou krízou a podieľali sa na rozpútaní domácej recesie, na Slovensku pocítil finančný sektor priame účinky svetovej finančnej krízy len v segmente kolektívneho investovania a dôchodkového sporenia. Až prenesenie finančnej krízy

do reálnej ekonomiky, teda do svetovej hospodárskej recesie vytvorilo spúšťací mechanizmus aj pre recesiu v SR a až tá zhoršila situáciu aj v slovenskom bankovom sektore.¹

V rámci pohľadu na strednodobý vývoj slovenského hospodárstva charakterizujú zmenu jeho makroekonomických parametrov v recesnom roku 2009 údaje tabuľky 1. Za ňou uvedený graf 2 rozkladá hodnoty uvedené v tabuľke za roky 2007 – 2009 do štvrtročných časových intervalov tak, aby sa dal sledovať postup recesie.

Údaje tabuľky 1 aj znázornenie procesov prebiehajúcich v slovenskej ekonomike v grafe 2 potvrdzujú, že v dôsledku recesie boli v roku 2009 prerušené jej strednodobé vývojové trendy (v rozsahu investovania, zamestnanosti, vo verejných financiách, v rentabilite podnikov a pod.), ktoré boli určené plynulým, ba dokonca zrýchľujúcim sa tempom hospodárskeho rastu.

¹ Analýza slovenského finančného sektora za prvý polrok 2009. Národná banka Slovenska, 25. 9. 2009.

Tabuľka 1
Sociálno-ekonomický vývoj SR v rokoch 1998 – 2009

	1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Index HDP; predchádzajúci rok = 100 ¹	104,4	100,0	101,4	104,8	105,2	106,5	108,5	110,4	106,4	95,3
Index produktivity práce; predchádzajúci rok = 100 ²	104,9	102,6	103,4	104,7	105,4	105,1	106,1	108,1	103,5	98,1
Rentabilita nákladov v nef. org. v %	0,4	1,4	2,7	4,5	7,0	7,1	7,7	7,6	6,2	5,1
Miera inflácie v % ³	6,7	10,4	12,2	3,5	7,5	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9
φ úroková miera z úverov domácností v % ⁴	10,35	8,86	8,53	10,20	10,98	11,10	11,72	11,82	10,60	7,69
Saldo verejných financií/HDP v %	-3,7	-7,0	-12,3	-5,7	-3,3	-2,8	-3,4	-1,9	-2,2	-6,8
Podiel spotreby verejnej správy z HDP v %	22,3	20,2	20,2	20,5	19,3	18,5	19,2	17,3	17,6	19,6
Ročný Δ produktivity ² – ročný Δ reálnych miezd v NH, v percentuálnych bodoch	2,2	5,7	8,3	-1,1	2,9	-1,2	2,8	3,8	0,2	-3,3
Čistý vývoz tovarov a služieb/HDP v % ¹	-9,7	-2,8	-2,5	-6,5	-1,5	-3,5	-1,3	3,1	3,1	3,8
Medziročný index zamestnanosti, VZPS ⁵	99,7	97,0	98,6	100,2	100,3	102,1	103,8	102,4	103,2	97,2
Medziročný index zamestnanosti, ESNÚ 95	99,5	97,5	98,0	100,1	99,8	101,4	102,3	102,1	102,8	97,6
φ miera nezamestnanosti v % ⁵	12,5	16,2	18,6	18,5	18,1	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1
Ročná zmena reálnych miezd v %	2,7	-3,1	-4,9	5,8	2,5	6,3	3,3	4,3	3,3	1,4
Index reálnych miezd v NH 1989 = 100	93,6	91,0	86,9	92,8	93,6	99,5	102,8	107,2	110,7	112,2
Index reálnej spotreby domácností/obyv. 1989 = 100	99,5	102,1	101,1	112,3	115,4	122,1	129,8	138,8	147,3	146,0
Podiel sociálnych dávok zo spotreby domácností v %	22,8	23,3	22,5	21,2	20,2	19,6	19,4	21,9	21,1	22,9
Podiel výdavkov na sociálnu ochranu z HDP v % ⁶	14,5	14,9	14,2	14,9	12,1	13,2	12,4	10,6	9,8	.

¹ V stálych cenách r. 2000.

² Podľa HDP v s. c. na 1 pracovníka.

³ Podľa harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien.

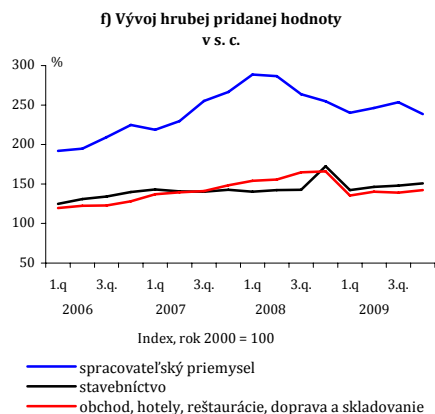
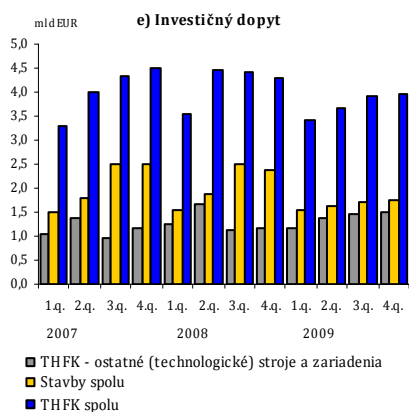
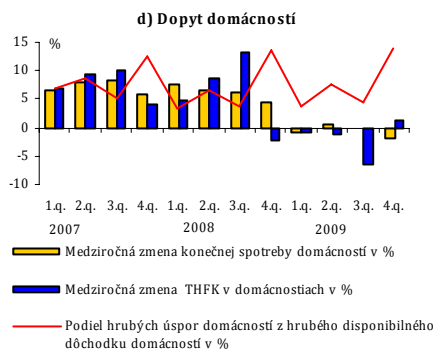
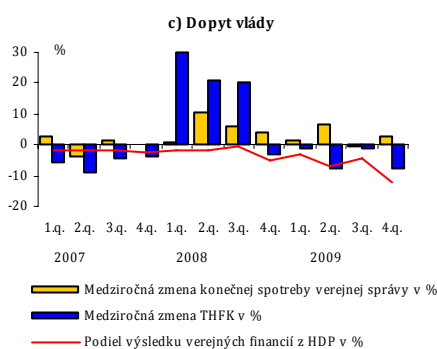
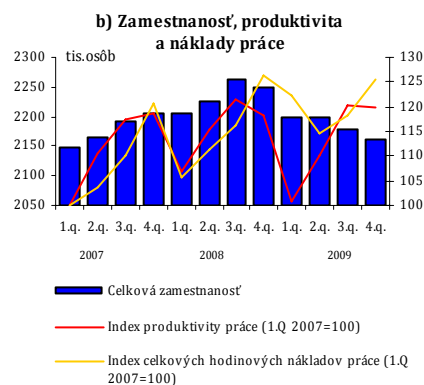
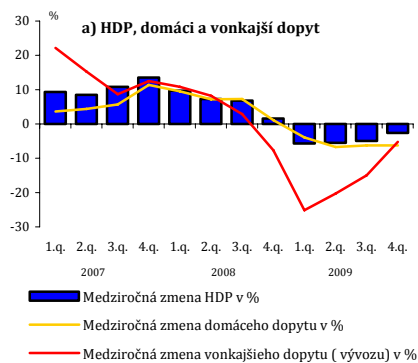
⁴ Z úverov čerpaných z obchodných bánk v priemere za rok.

⁵ Podľa Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS).

⁶ Výdavky z verejných financií, podľa Eurostatu.

Prameň: ŠÚ SR; NBS; MF SR.

Graf 2

Prameň: Časti a) až e) ŠÚ SR; časť f) Eurostat (2010).

Okrem toho – a to je ich hlavný poznávací prínos – merajú rozsah zmien, ktoré v roku 2009 postihli slovenskú ekonomiku, upozorňujú na ich vzájomnú previazanosť, na viaceré ich nesúmernosti, ale aj na odlišnosti aktuálnej recesie od recesných stavov, ktorými už ona v minulosti prešla.

Pokles HDP zaznamenaný v roku 2009, ale najmä absolútna hodnota zmeny tempa rastu v roku 2009 oproti roku 2008 (11,1 p. b.) je pozoruhodná. I v jej rámci sa rozsah vytvoreného HDP vrátil v roku 2009 približne len na úroveň roku 2007. Zníženie výkonnosti pritom neprebiehalo v jednotlivých segmentoch ekonomiky rovnako – rozsah poklesu a jeho časový priebeh v nich bol odlišný. Znázornenie vývoja pridanej hodnoty (PH) v časti f) grafu 2 hovorí o tom, že do stavu recesie (definovaného ako pokles medziročnej výkonnosti) vstúpil v SR spracovateľský priemysel už v 3. Q 2008, kým stavebníctvo a segment vybraných trhových služieb až v 1. Q 2009. Vo 4. Q 2009 sa v porovnaní so štvrtrokom s najlepšimi predrecesnými výsledkami znížila PH v spracovateľskom priemysle o 18 %, v segmente znázornených služieb (NACE G + H + I) o 14 % a v stavebníctve o 13 %. Vo 4. Q 2009 klesla PH v spotrebnom priemysle na úroveň 2. Q 2007 (vrátila sa nazad o 10 štvrtrokov); PH v grafe znázornených služieb na úroveň 3. Q 2007 (išla nazad o 9 štvrtrokov) a PH v stavebníctve na úroveň 3. Q 2008 (vrátila sa naspäť o 5 štvrtrokov). Nerovnomerné prenikanie recesie do jednotlivých segmentov je spôsobené tým, že na ne pôsobí recesia s nerovnakou silou a v rozdielnych časových sekvenciách.

Časť a) grafu 2 hovorí o tom, že vonkajší dopyt začal klesať skôr a rýchlejšie než vnútorný dopyt. V 1. Q 2009 rozdiel v medziročnej zmene vonkajšieho a vnútorného dopytu kulminoval (medziročná zmena vonkajšieho dopytu sa rovnala -25,2 %, pri vnútornom dopyte to bolo -3,9 %). V 2. a 3. Q 2009 sa rozdiel medzi poklesom vonkajšieho a vnútorného dopytu znižoval a vo 4. Q 2009 už bol medziročný pokles domáceho dopytu (-6,2 %) dokonca menší než medziročný pokles vonkajšieho dopytu (-5,0 %).

V každom prípade však platí veľakrát vyslovené konštatovanie, že recesia prenikla do hospodárstva SR z jeho vonkajšieho okolia prostredníctvom obmedzovania jeho vonkajšieho dopytu (vývozu).

Nepriaznivý vývoj, resp. recesia vo svetovom hospodárstve ako hlavný faktor vzniku a rozvinutia recesie v slovenskom hospodárstve pôsobí, prirodzene, s väčšou silou v odvetviach, ktoré sú vo väčšom rozsahu zapojené do exportu. To vysvetľuje, prečo počas recesie tržby spracovateľského priemyslu, ktorý sa podieľa na celkovom vývoze tovarov asi 90 %, klesli oveľa výraznejšie než v odvetviach služieb a v stavebníctve, teda v odvetviach zameraných prevažne na domáci dopyt.

Hĺbka a priebeh recesie v jednotlivých segmentoch sú ovplyvnené predovšetkým tým, ako sa ich produkcia člení na časť určenú pre vonkajší a časť určenú pre domáci dopyt. Súčasne, hoci v menšej miere, je odlišný vplyv recesie na segmenty daný aj ich vnútornými faktormi. Ako príklad takéhoto faktora možno uviesť realitnú „bublinu“, ktorá ovplyvnila vývoj stavebníctva SR poklesom dopytu po bytoch natoľko, že počet začatých bytov klesol v roku 2009 oproti predchádzajúcemu roku o 22 % a vrátil sa tak približne na úroveň roka 2007.

Na základe zistenia rozhodujúceho vplyvu vonkajšieho dopytu na vznik krízy v slovenskej ekonomike (a pravdepodobne aj v celom rade ďalších ekonomík) prichádza na um hypotéza, že aj hĺbka poklesu HDP je v aktuálnej recesii závislá od rozsahu jej napojenia na vonkajší dopyt, resp. od jej otvorenosti voči svetovej ekonomike. Niektoré jednotlivé fakty, napríklad relatívne nízka otvorenosť poľskej ekonomiky a zachovanie jej kladného tempa rastu HDP v roku 2009 túto hypotézu naznačujú. Prvé priblíženie k potvrdeniu uvažovanej hypotézy na báze výpočtu koeficientu korelácie ju síce naznačuje, no jednoznačne nepotvrďuje.²

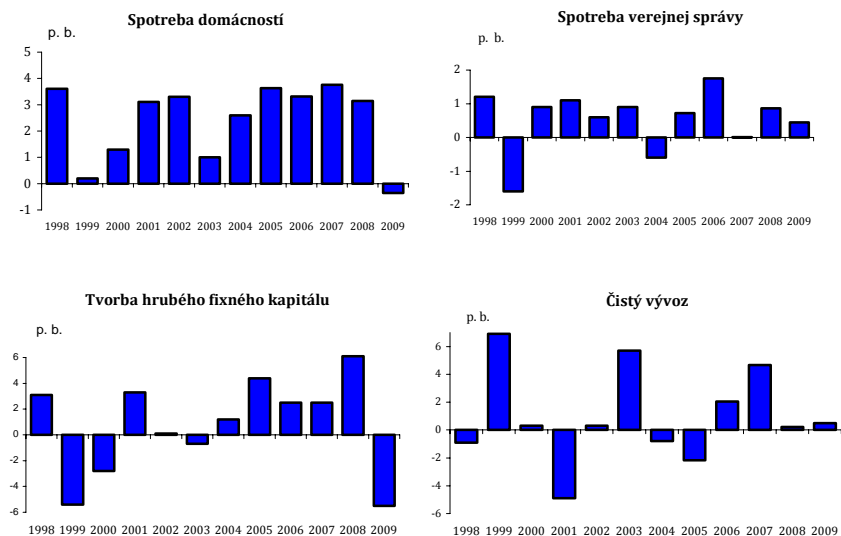
² Hodnota R^2 medzi porovnávanými skutočnosťami v súboroch krajín rozdelených mediánom ich otvorenosti rovnala sa v roku 2009 0,27194 v krajinách nad mediánom, resp. -0,200518 v pod ním umiestnených krajinách.

Overenie vplyvu, ktorý má rozsah zahraničného obchodu na hĺbku recesného poklesu, si zrejme vyžiada hlbšiu, do vecnej i teritoriálnej štruktúry vývozu zasahujúcu analýzu.

Vývoj výkonnosti ekonomiky meraný zmenami HDP nezávisí len od vývoja celkového domáceho dopytu. V rámci neho je určený nerovnakými trendmi jeho štruktúrnych častí – spotreby domácností, spotreby verejnej správy, tvorby hrubého fixného kapitálu a čistého vývozu – znázornenými v grafe 3.

G r a f 3

Vplyv medziročných zmien súčastí dopytu na zmeny HDP v percentuálnych bodoch¹

¹ Zostavené podľa údajov ŠÚ SR v stálych cenách.

Graf 3 potvrdzuje, že recesiou vyvolaný pokles HDP sa prejavil v nerovnomernom vývoji jeho dopytových zložiek.

V súlade s poznatkami o investičnom akcelerátore sa razantne zmenšil investičný dopyt, čo sa prejavilo v silnom zápornom vplyve tvorby hrubého fixného kapitálu (THFK) na zmenu HDP.

Najhlbšie (takmer o 40 %) klesla THFK v sektore finančných korporácií. Len mierne (o 4 %, resp. o 5 %) sa zmenšil rozsah THFK v sektore domácností a verejnej správy. Blízko celkového poklesu THFK (o 11 %) sa nachádza jeho hodnota (13 %) v sektore nefinančných korporácií. Z hľadiska vecnej štruktúry sa zmenšila THFK v segmente stavieb. V segmente strojov a zariadení sa THFK nezmenšovala, ale naopak, mierne vzrástla (pri 17 % poklese investícií do dopravných zariadení a ich 6 % raste do ostatných strojov a zariadení). Táto pozitívne prekvapujúca informácia svedčí o pokračujúcej modernizácii aspoň v podakto-
rých segmentoch slovenskej ekonomiky aj počas recesného roka 2009 a tým aj o selektívne udržiavaných očakávaniach jej budúcej expanzie.

V súlade s poklesom miery a rozsahu zamestnanosti (zaznamenaným v tabuľke 1 a v časti b) grafu 2) a recipročným zvyšovaním nezamestnanosti v roku 2009 sa uplatnil negatívny vplyv spotreby domácností na zmenu HDP. Časť d) grafu 2 vypovedá o tom, že v priebehu roka 2009 sa negatívny vplyv vývoja spotreby domácností na vývoj HDP zosilňoval. Graficky znázornené informácie však vedú aj k zaujímavému zisteniu, že v doterajšom priebehu recesie sa sklon domácností k úsporám neoslaboval, ale naopak, mierne posilňoval. Slovenské domácnosti zrejme aj počas recesie hospodária obozretne a chcú mať peňažné rezervy.

Využívanie zámerných protikrízových opatrení vo fiškálnej politike vlády sa v roku 2009 prejavilo v raste verejnej spotreby ako vo faktore pôsobiacom proti poklesu HDP. Na základe medzinárodného porovnania možno považovať medziročný rast verejnej spotreby v roku 2009 za umiernený.³ Vo väčšine rokov, ktoré si všíma graf 3, je vplyv vývoja verejnej spotreby na medziročné zmeny HDP silnejší než v roku 2009. Osobitne to platí pre volebné

³ V roku 2009 sa podiel verejnej spotreby z HDP zväčšil medziročne na Slovensku zo 17,4 % na 19,6 %, v priemere za EÚ 27 z 20,8 % na 22,3 % a za eurozónu z 20,4 % na 21,9 %. Väčšina (19) krajín EÚ 27 mala v roku 2009 vyššiu kvótu verejnej spotreby z HDP než Slovensko.

roky 1998 a 2006. Graf 2 c) tiež poukazuje na to, že zhoršenie výsledku (rast záporného salda) verejných financií bol len z menšej časti vyvolaný rastom vládnych výdavkov. Väčšina jeho rozsahu bola spôsobená zmenšením vládnych príjmov v dôsledku poklesu HDP.

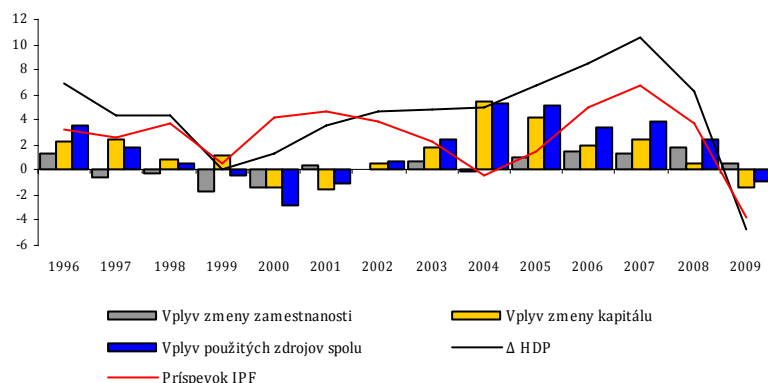
Pozitívny vplyv čistého vývozu na zmenu HDP sa javí v prvom rade ako dôsledok poklesu dovozu prvkov tvorby hrubého kapitálu. Spolu s tým sa v ňom prejavuje vysoká dovozná náročnosť slovenského vývozu (Lábaj, Luptáčik a Rumpelová, 2008).

Niektoré časti grafu 2, ktoré si všímajú niektoré tiež dôležité trendy hospodárskeho vývoja SR, neinterpretujeme preto, lebo nimi sa podrobnejšie zaoberajú nasledujúce časti štúdie.

Dokresleniu zlomu v základnej vývojovej línii slovenského hospodárstva v recesnom roku 2009 pomôže zobrazenie zmeny, ktorá sa v ňom udiala vo vzťahu vývoja HDP a jeho základných faktorov, a to v grafe 4.

G r a f 4

Podiel použitých zdrojov a integrálnej produktivity faktorov (IPF) na vývoji HDP¹

¹ Zostavené na základe vlastných prepočtov podľa údajov ŠÚ SR.

Pri výpočte v grafe znázornených veličín sme vychádzali z CD funkcie tak, že IPF je reziduálnou veličinou A, za faktor K sa považuje zostatková hodnota dlhodobého majetku deflovaná podľa cenového vývoja THFK, za faktor L zamestnanosť a za koeficienty α , resp. $1 - \alpha$ podiely spotreby domácností a HTFK z ich súčtu.

V roku 2009 sa všetky veličiny znázornené v grafe 4 dostávajú do záporných hodnôt. Tým sa ich vývoj v súčasnej recesii líši od ich vývoja v období recidívy transformačnej recesie v rokoch 2000 – 2001. Vtedy bolo zmenšenie rozsahu použitých zdrojov spojené s vlnou konkurzov v nerentabilnej časti podnikov nefinančného sektora. S tým spojené vyradenie nízkoproduktívnych výrobných kapacít (kapitálu) sa prejavilo v raste IPF. Na rozdiel od tejto zmeny IPF vyvolanej procesmi vnútri národnej ekonomiky je súbežný pokles rozsahu použitých zdrojov aj IPF v roku 2009 dôsledkom pôsobenia recesie vyvolanej (z hľadiska slovenského hospodárstva) externými vplyvmi.

Možno predpokladať, že záporná zmena rozsahu použitého kapitálu zaznamenaná v roku 2009 je spojená so znížením využitia kapacít a so zväčšením medzery medzi potenciálnym a skutočným HDP. Čas a spôsob riešenia týchto problémov sa predbežne nedá predpovedať.

2. VÝVOJ PRODUKCIE

Hospodárska aktivita Slovenska meraná vývojom produkcie sa v roku 2009 oproti roku 2008 nominálne znížila o 18,4 mld eur (reálne o 10,8 %).⁴ Na poklese produkcie sa podieľal pokles medzispotreby štyrmi pätinami a pokles pridanej hodnoty jednou pätinou. Výrazný pokles produkcie spôsobený poklesom medzispotreby je prejavom vysokej miery závislosti slovenského priemyslu nielen od zahraničného dopytu, ale aj od dovezených vstupov vchádzajúcich do medzispotreby. Miernejší pokles pridanej hodnoty je evidentne výsledkom pomalšieho uvoľňovania pracovníkov v porovnaní s vývojom produkcie, ale aj zmien v štruktúre produkcie v prospech služieb, v ktorých je miera

⁴ Ak predpokladáme, že pri stabilnom vývoji ekonomiky mohla produkcia aj v roku 2009 rásť podobne ako v predchádzajúcich rokoch zhruba o 15 mld eur, ide o celkový výpadok produkcie zhruba v hodnote 34 mld eur.

pridanej hodnoty podstatne vyššia ako v priemysle. Celkový prehľad o reálnom vývoji tvorby HDP podľa jeho zložiek obsahuje tabuľka 2.

T a b u ľ k a 2

Vývoj tvorby HDP a jeho zložiek v rokoch 2007 – 2009

	2007	2008	2009	2008	2009			
	rok	rok	rok	4. Q	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q
	Medziročné zmeny v % (na báze cien 2000)							
HDP	10,6	6,2	-4,7	1,6	-5,7	-5,5	-4,9	-2,6
Produkcja	11,0	6,7	-10,8	2,0	-14,1	-13,2	-10,1	-6,1
Medzispotreba	11,1	6,6	-14,8	1,6	-18,2	-18,4	-14,5	-8,5
Pridaná hodnota	10,7	6,9	-4,6	2,6	-7,0	-5,1	-4,2	-2,2
Čisté dane z produktov	9,2	-0,5	-5,6	-6,2	8,8	-9,9	-12,0	-6,1

Prameň: Vlastné výpočty podľa databázy Slovstat.

Informácie v tabuľke 2 jednoznačne potvrdzujú oslabovanie vplyvov hospodárskej recesie na vývoj jednotlivých ukazovateľov v poslednom štvrtroku 2009, pravda, bez toho, aby sa dosiahol žiaduci rast.

Vývoj pridanej hodnoty v jednotlivých odvetviach bol v roku 2009 ovplyvnený nielen diferencovaným vývojom objemu produkcie, ale vo veľkej miere aj diferencovaným vývojom výrobných cien. Nominálny a reálny vývoj pridanej hodnoty sa preto vyvíjal vo viacerých odvetviach značne rozdielne. Týka sa to najmä odvetvia pôdohospodárstvo a rybolov, v ktorom pridaná hodnota v s. c. vzrástla v roku 2009 o 10 %, nominálne však poklesla o 21 % (ceny produktov poľnohospodárstva poklesli v roku 2009 oproti roku 2008 až o 25 %). Aj v priemysle, a osobitne v spracovateľskom priemysle, pokles cien modifikoval reálny pokles pridanej hodnoty (-8,3 %, resp. -10,6 %) oproti jej nominálnemu poklesu (-19 %, resp. -24 %). Pridaná hodnota sa vo väčšine odvetví, ako vyplýva z informácií v tabuľke 3, v roku 2009 znížila. Výnimku

tvorí v podstate len výroba elektriny, plynu a vody, odvetvie nehnuteľností, prenájmu a obchodných činností a ostatné služby, ktoré zahŕňajú najmä netrhové služby, a už spomenuté pôdohospodárstvo a rybolov.

Tabuľka 3
Vývoj tvorby HDP podľa odvetví

	2007	2008	2009	2008	2009			
	rok	rok	rok	4. Q	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q
Medziročné zmeny v % (na báze cien 2000)								
HDP	10,6	6,2	-4,7	1,6	-5,7	-5,5	-4,9	-2,6
Hrubá pridaná hodnota	10,7	6,9	-4,6	2,6	-7,0	-5,1	-4,2	-2,2
v tom								
pôdohospodárstvo, rybolov	7,4	-2,6	10,2	4,3	14,5	10,5	27,3	-12,4
priemysel spolu	12,1	7,0	-8,3	-9,1	-18,6	-13,1	0,0	0,1
spracovateľský priemysel	18,1	12,8	-10,6	-4,5	-17,0	-14,0	-3,8	-6,6
výr. elektriny, plynu, vody	-12,7	-14,2	1,2	-24,7	-25,5	-5,3	17,4	31,5
stavebníctvo	7,0	5,6	-1,8	20,6	-12,1	8,1	5,0	-7,6
obchod	13,2	14,3	-9,1	24,2	-10,6	-4,7	-5,8	-15,4
hotely, reštaurácie	2,1	5,7	-31,2	-18,9	-30,0	-35,8	-34,6	-18,2
doprava, skladovanie	20,5	12,5	-18,5	3,1	-22,3	-8,2	-28,9	-11,5
finančné sprostredkovanie	-5,8	5,4	-11,1	30,3	-3,0	2,3	-13,4	-24,9
nehnuteľnosti, prenájom								
a obchodné činnosti	9,8	12,6	7,6	7,6	20,6	9,9	-7,7	11,4
ostatné služby	9,4	-4,8	2,9	-11,3	6,8	-7,3	0,5	11,7
Čisté dane z produktov	9,2	-0,5	-5,6	-6,2	8,8	-9,9	-12,0	-6,1

Prameň: Vlastné výpočty podľa databázy Slovstat.

Priebeh medziročných zmien pridanej hodnoty v jednotlivých odvetviach podľa štvrťrokov bol v roku 2009 mimoriadne heterogénny. Jednoznačne pozitívny vývoj prebiehal najmä v odvetviach, ktoré aj celoročne dosiahli rast pridanej hodnoty. V ostatných odvetviach vývoj v druhom polroku 2009 prebiehal v značnej závislosti od obdobia, v ktorom recesia začala ovplyvňovať ich vývoj. V tých odvetviach, ktoré recesia postihla už v 4. štvrťroku 2008, sa v posledných dvoch štvrťrokoch 2009 dosahovali podstatne priaznivejšie medziročné zmeny ako v prvom polroku

2009. Ide najmä o priemysel ako celok, ktorý najmä pod vplyvom priaznivého vývoja vo výrobe elektriny, plynu a vody sa v 3. a 4. štvrtroku dostal na úroveň predchádzajúceho roka, ale aj o spracovateľský priemysel so značným zmiernením poklesu. Pokles pokračoval v druhej polovici roka 2009 v obchode, v doprave a skladovaní, v odvetví hotely a reštaurácie (odvetvie s najväčším celoročným poklesom pridanej hodnoty) a prehĺbil sa vo finančnom sprostredkovaní; vo 4. štvrtroku sa znovu objavil v stavebníctve.

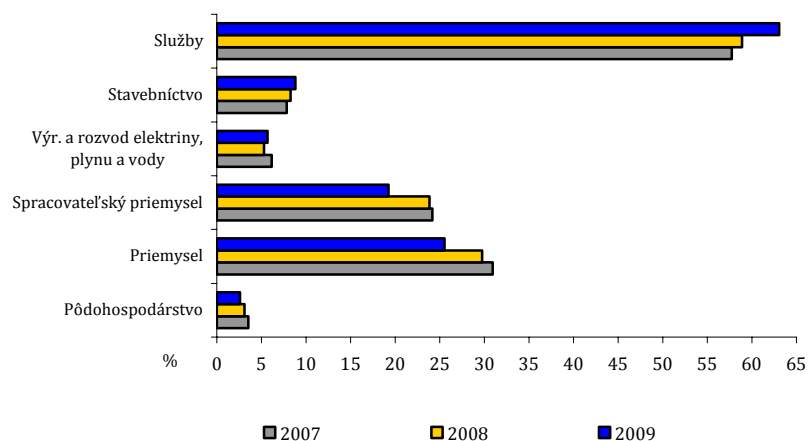
Diferencovaný vplyv krízy na jednotlivé odvetvia viedol oproti predchádzajúcemu obdobiu k dvom zmenám, ktoré by sme pri bežnom priebehu konjunktúry mohli považovať za smerovanie k efektívnejšej a modernejšej ekonomike. Za danej situácie ide však o istý paradox, keď za zhoršených ekonomických podmienok vznikajú zdanlivo priaznivé javy.

Prvou takouto zmenou je zvýšenie miery pridanej hodnoty v hospodárstve, ktorá v roku 2009 vzrástla na 41,5 %, t. j. o 2,7 percentných bodov (p. b.) oproti roku 2008. Možno to pripísať najmä tomu, že ťažisko ekonomickej aktivity sa v roku 2009 presunulo viac do sektora služieb (jeho podiel na hrubej produkcii sa zvýšil zo 42 % na 47 %), v ktorom je miera pridanej hodnoty zhruba dvojnásobne vyššia ako v priemysle (26 % k 55 %). Zároveň sa znížil podiel priemyslu na hrubej produkcii (z 39 % na 32 %).

Druhým prechodným javom je zmena štruktúry pridanej hodnoty, najmä v prospech služieb a v neprospech priemyslu. Podiel pridanej hodnoty v priemysle na celkovej pridanej hodnote sa v roku 2009 oproti roku 2007 znížil o 5,4 p. b. (na 25,5 %), z toho v spracovateľskom priemysle o 5 p. b. (na 19 %). Naopak, v službách sa tento podiel zvýšil o 5,3 p. b. (na 63 %). Pozri graf 5.

G r a f 5

Podiel odvetví na celkovej pridanej hodnote SR v %
(na báze bežných cien)

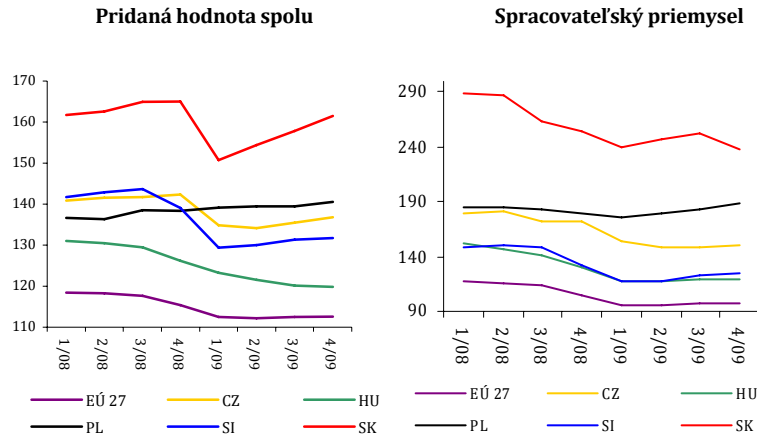
Prameň: Vlastné výpočty podľa databázy Slovstat.

Na základe porovnania viacročného vývoja (k roku 2000) za SR, EÚ 27 a susedné ekonomiky možno konštatovať, že slovenská ekonomika pomerne prudko (prudšie než susedné ekonomiky) reagovala na nástup krízy a relatívne rýchlo sa vrátila na vzostupnú dráhu. Týka sa to najmä vývoja pridanej hodnoty za celú ekonomiku (pozri graf 6, ľavá časť.) Podobný vývoj pridanej hodnoty, ale so slabšou reakciou na krízu, možno zaznamenať aj v českej a slovinskej ekonomike, kým v Maďarsku sa recesia stále prehľbuje. Z ostatných sledovaných ekonomík jedine Poľsko si zachovalo kontinuálny vývoj.

Vývoj pridanej hodnoty v spracovateľskom priemysle prebiehal podstatne menej priaznivo (pozri graf 6, pravá časť). Okrem Poľska, ktoré aj v danom segmente zreteľne preukazuje návrat k pôvodnej úrovni pridanej hodnoty zo začiatku roka 2008, v ostatných sledovaných ekonomikách sa to zatiaľ nepodarilo, pričom

vývoj na Slovensku zatiaľ nenaznačuje stabilný prechod na vzostupnú dráhu.

G r a f 6
Medzinárodné porovnanie vývoja pridanej hodnoty
(index 2000 = 100)¹

¹ Na základe stálych cien vypočítaných reťazením objemov s použitím referenčného roka 2000; údaje sú sezónne upravené a upravené aj o vplyv počtu pracovných dní.

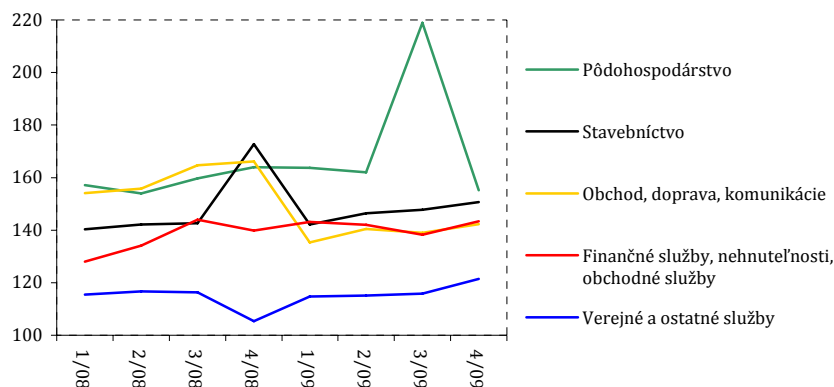
Prameň: Eurostat (2010).

Obavy vzbudzuje stagnujúci vývoj pridanej hodnoty v EÚ, najmä v jeho spracovateľskom priemysle (pričom medzi vývojom priemeru EÚ 27 a priemeru EÚ 15 existujú len nepodstatné rozdiely), keď hodnota sledovaného indexu za spracovateľský priemysel sa znížila až pod úroveň roka 2000. Rastové impulzy zo zotavenia EÚ sú teda zatiaľ sporné.

Na rozdiel od spracovateľského priemyslu SR, v ktorom sa účinky krízy prejavili už silne v druhej polovici roka 2008, v ostatných odvetviach sa prejavili až na prelome rokov 2008/2009. Z grafu 7 je zrejmé, že väčšina znázornených agregácií odvetví sa s problémami pomerne dobre vyrovnala a ku koncu

roka 2009 dosiahla minimálne úroveň roka 2008. V tomto smere je výnimkou agregácia odvetví obchod, doprava a komunikácie, kde tvorba pridanej hodnoty po poklese v prvom štvrtroku 2009 zostala do konca roka 2009 na zníženej úrovni. V tomto segmente služieb sa zjavne prejavila vysoká väzba na ekonomickú aktivitu v spracovateľskom priemysle.

G r a f 7

Vývoj pridanej hodnoty v ostatných odvetviach SR(index 2000 = 100)¹

¹ Na základe stálych cien vypočítaných reťazením objemov s použitím referenčného roka 2000; údaje sú sezónne upravené a upravené aj o vplyv počtu pracovných dní.

Prameň: Eurostat (2010).

Dôsledky hlbokej hospodárskej recesie výrazne ovplyvnili finančné výsledky *nefinančných korporácií*. Ich hospodársky výsledok sa v roku 2009 znížil takmer o 3 mld eur (o 30,9 %), z toho v spracovateľskom priemysle o 1,3 mld eur (o 56 %) a v obchode o 1,1 mld eur (o 41,5 %). Prírastok zisku sa dosiahol iba výnimočne: v dodávke elektriny a plynu (9,9 %) a v oblasti nehnuteľností, v odborných, vedeckých a technických činnostiach (14,1 %). Viaceré odvetvia ako celok sa dostali do straty. Patrí medzi ne poľnohospodárstvo, ubytovacie a stravovacie

služby a vzdelávanie. Podiel stratových nefinančných korporácií sa zvýšil na 40 %, celková strata v týchto korporáciách dosiahla 1,6 mld eur.

Účinky hospodárskej recesie, ako aj jej vplyv na vývoj jednotlivých odvetví podrobnejšie analyzujeme na základe podnikateľských štatistík. Ako vyplýva z predchádzajúcej analýzy, najsilnejšie sa prejavili v slovenskom priemysle, a osobitne v spracovateľskom priemysle. Ovplyvnili všetky jeho indikátory nielen v roku 2009, ale v istej miere už aj v roku 2008. Podrobné údaje uvádzame v tabuľke 4.

T a b u ľ k a 4

Vybrané podnikateľské indikátory priemyslu SR

	Priemysel spolu			Spracovateľský priemysel		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
	Medziročné zmeny v %					
Tržby za vlastné výkony a tovar ¹	13,0	3,8	-18,0	15,3	2,9	-19,9
Index priemyselnej produkcie ²	16,9	2,5	-14,6	20,5	2,8	-16,1
Zamestnanci ³	2,4	0,6	-15,0	3,0	1,3	-16,0
Produktivita práce na báze tržieb ¹	10,4	3,2	-3,4	12,0	1,5	-4,6
Hospodársky výsledok	3,1	-21,1	-29,9	4,4	-26,0	-56,0
	Medziročné zmeny nominálnych hodnôt					
Tržby (mld eur)	7,6	4,0	-15,4	7,2	1,8	-14,8
Zamestnanci (1 000 osôb)	13,6	3,3	-88,2	15,4	6,8	-85,2
Hosp. výsledok (mld eur)	0,2	-1,1	-1,2	0,1	-0,8	-1,3
Rentabilita nákladov (v %)	-0,7	-2,1	-0,4	-0,6	-1,8	-1,4
	Na porovnanie					
Rentabilita nákladov v % ⁴	7,3	5,2	4,8	5,4	3,6	2,2

¹ Na báze stálych cien. ² Údaje očistené o vplyv počtu pracovných dní. ³ Na báze priemerného evidenčného počtu zamestnancov. ⁴ Na báze nominálnych hodnôt.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

Pre rok 2008 je charakteristické značné spomalenie rastu všetkých indikátorov tak v priemysle, ako aj v spracovateľskom priemysle, s výnimkou hospodárskeho výsledku, ktorý klesal už

aj v roku 2008. V roku 2009 sa zaznamenal už výrazný pokles (medzi 15 – 20 %) v indikátoroch, ktoré charakterizujú vývoj produkcie a zamestnanosti, pričom v spracovateľskom priemysle bol pokles o niečo vyšší ako v celom priemysle. Úplne výnimočný je pokles produktivity, ktorý sa v samostatnej slovenskej ekonomike v priemysle ešte nevyskytol.⁵

Nepriaznivý vývoj tržieb postihol prakticky všetky odvetvia spracovateľského priemyslu, pravda, s rôznou intenzitou. Výnimku v tomto smere tvorí iba výroba koksu a rafinovaných ropných produktov (+6,6 %) a výroba počítačových, elektronických a optických výrobkov (+2,1 %). Najväčší vplyv na pokles tržieb v spracovateľskom priemysle mala výroba kovov a kovových výrobkov (pokles o 31 %) a výroba dopravných prostriedkov (-25 %). Vysoký pokles tržieb sa zaznamenal aj vo výrobe strojov a zariadení (-34 %), v ostatnej výrobe (-28 %) a vo výrobe textilu, odevov, kože a kožiarskych výrobkov (-26 %). Pokles ekonomickej aktivity sprevádzal všeobecný pokles zamestnanosti (s výnimkou minimálneho prírastku vo výrobe počítačových, elektronických a optických výrobkov). Najviac pracovníkov ubudlo vo výrobe kovov a kovových výrobkov (18 tis.), vo výrobe textilu, odevov, kože a kožených výrobkov (10 tis. osôb), v ostatnej výrobe (9,8 tis.) a v drevársko-papierenskom priemysle (9,3 tis.). Za pozitívum možno považovať, že vo výrobe dopravných prostriedkov, napriek zníženiu tržieb o štvrtinu, bol pokles zamestnanosti podstatne nižší (-11,6 %, resp. 6,9 tis. osôb).

Na poklese tržieb sa podieľal tak pokles tržieb z predaja do zahraničia, ako aj pokles tržieb z predaja v tuzemsku. V roku 2009 tvoril podiel poklesu tržieb z predaja v tuzemsku na celkovom poklese tržieb v priemysle 52 % a v spracovateľskom priemysle 48 %. Možno, pravda, predpokladať, že značná časť poklesu predaja v tuzemsku nepriamo súvisí aj so znížením zahraničného

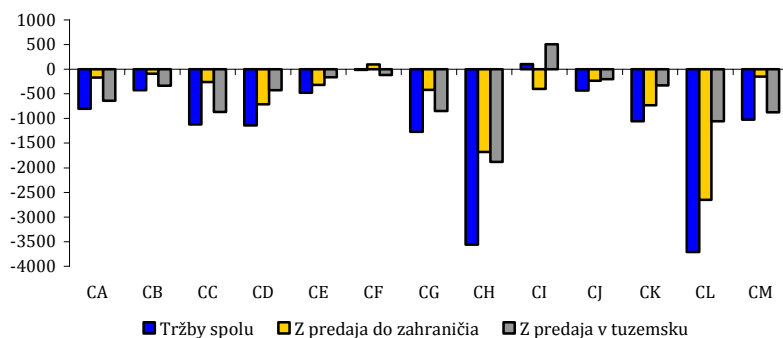
⁵ V tomto období nedošlo ani k poklesu tržieb a prakticky iba raz sa znížil IPP (2005) a zamestnanosť v priemysle (2006), aj to len o 1 – 1,5 %.

dopytu; ide najmä o odvetvia, ktoré sú prevažne dodávateľmi pre finálnych exportérov. Niektoré odvetvia však takýto charakter nemajú, a preto pokles ich tržieb bol vyvolaný poklesom finálneho domáceho dopytu.

Zmeny v nominálnom vývoji tržieb v odvetviach spracovateľského priemyslu v členení na *tržby zo zahraničia* (údaje sú okrem minimálnych rozdielov identické s údajmi o vývoze) a na *tržby z predaja v tuzemsku* uvádzame v grafe 8.

G r a f 8

Pokles/rast tržieb v roku 2009 oproti roku 2008 podľa odvetví
(v mil. eur, b. c.)

Vysvetlivky:

- CA – výroba potravín, nápojov a tabakových výrobkov
- CB – výroba textilu, odevov, kože a kožených výrobkov
- CC – výroba drevených a papierových výrobkov, tlač
- CD – výroba koksu a rafinovaných ropných produktov
- CE – výroba chemikálií a chemických produktov
- CF – výroba základných farmaceutických výrobkov a farmaceutických prípravkov
- CG – výroba výrobkov z gumy a plastu a ostatných nekovových minerálnych výrobkov
- CH – výroba kovov a kovových konštrukcií okrem strojov a zariadení
- CI – výroba počítačových, elektronických a optických výrobkov
- CJ – výroba elektrických zariadení
- CK – výroba strojov a zariadení i. n.
- CL – výroba dopravných prostriedkov
- CM – ostatná výroba, oprava a inštalácia strojov a zariadení.

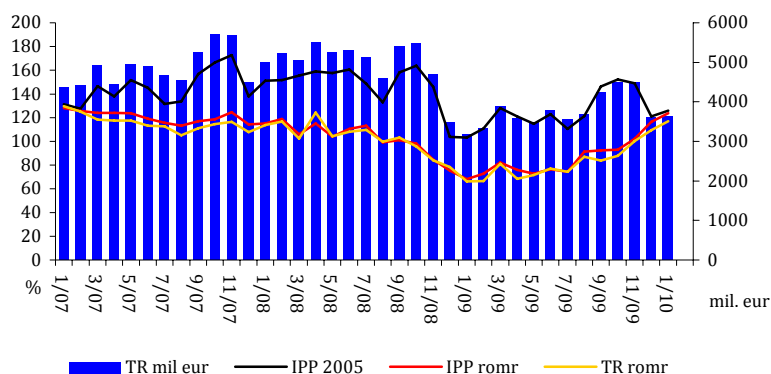
Prameň: Vlastné výpočty podľa databázy Slovstat.

Ak sa vrátíme k informáciám v tabuľke 4, môžeme konštatovať, že zhoršovanie finančných výsledkov priemyselných korporácií pokračovalo v roku 2009 už druhým rokom a s väčšou intenzitou ako v roku 2008. V mnohých odvetviach priemyslu je situácia z tohto hľadiska veľmi nepriaznivá. Prírastok zisku sa dosiahol iba v dodávke elektriny a plynu a výnimočne v niektorých odvetviach spracovateľského priemyslu (potravinárstvo, kožiarstvo a výroba počítačových a podobných zariadení). Celkove stratovými odvetviami sa v rámci spracovateľského priemyslu stali: výroba textílií a odevov, drevársko-papierenský priemysel, výroba koksu a ropných produktov, výroba chemických a farmaceutických produktov. V niektorých odvetviach sa zisk znížil na minimálnu úroveň: vo výrobe kovov a kovových výrobkov na úroveň 15 % predchádzajúceho roka, vo výrobe strojov a zariadení na 11 % a vo výrobe dopravných prostriedkov na 22 %. Úroveň rentability nákladov v spracovateľskom priemysle sa v priebehu dvoch rokov znížila z 5,4 % na 2,2 %.

V priebehu roka 2009 sa, pravda, situácia v spracovateľskom priemysle priebežne menila. V grafe 9 sa preto pokúšame na základe vybraných mesačných indikátorov spracovateľského priemyslu detailnejšie zistiť, aké tendencie v tomto vývoji prevažujú a či už možno predpokladať návrat na stabilnú rastovú trajektóriu.

Na prvý pohľad sa zdá, že spracovateľský priemysel už prekonal fázu poklesu a vracia sa do fázy rastu. O tom hovoria najmä medziročné indexy IPP a tržieb. Treba upozorniť, že súčasná úroveň sa tu porovnáva s obdobím, keď ekonomická aktivita bola v najhlbšej recesii, čo samozrejme príslušné indexy kvantitatívne zvyšuje. Indexy IPP so základom k roku 2005 ku koncu sledovaného obdobia naznačujú tiež tendenciu k rastu, v porovnaní s predkrízovým obdobím však zostávajú diferencie pomerne vysoké (okolo 20 p. b.). To isté v podstate platí aj pre nominálne hodnoty tržieb. Celkove možno konštatovať, že štatistické údaje zatiaľ neposkytujú jednoznačné informácie o prechode tohto segmentu ekonomiky na stabilizovaný rast.

Graf 9
Mesačné indikátory vývoja v spracovateľskom priemysle
 (január 2007 až január 2010)

Vysvetlivky:

TR mil. eur – nominálne mesačné hodnoty tržieb za vlastné výkony a tovar

IPP 2005 – index priemyselnej produkcie očistený (priemerný mesiac 2005=100)

IPP romr – index priemyselnej produkcie očistený (rovnaké obdobie minulého roka=100)

TR romr – index tržieb za vlastné výkony a tovar (rovnaké obdobie minulého roka=100).

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

V *poľnohospodárstve* sa podľa podnikového výkazníctva v roku 2009 znížila pridaná hodnota v bežných cenách o 43 % a odvetvie ako celok skončilo so stratou 104 mil. eur. Tomu zodpovedá aj vývoj tržieb za vlastné výrobky, ktoré nominálne klesli o 21,4 %, ako aj pokles predaja živočíšnych produktov a väčšiny dopestovaných poľnohospodárskych plodín v roku 2009 v porovnaní s rokom 2008. Bol to teda pre poľnohospodárske podniky mimoriadne nepriaznivý rok. Paradoxom je, že v stálych cenách sa vykazuje rast tržieb za vlastné výrobky o 15 % a podľa štatistiky národných účtov (a zrejme v súlade so stanovenou metodikou) aj rast pridanej hodnoty v odvetví pôdohospodárstvo a rybolov o 10,2 %.

V *stavebníctve*, na rozdiel od priemyslu, pokračoval v roku 2008 ešte silný rast, vyšší ako v predchádzajúcom roku, a to podľa všetkých podnikových indikátorov. V roku 2009 zaznamenalo stavebníctvo silný pokles vo všetkých indikátoroch, s výnimkou zamestnanosti. Pozri tabuľku 5.

T a b u ľ k a 5
Vybrané indikátory stavebníctva SR

	2007	2008	2009	2007	2008	2009
	Medziročné zmeny					
	v %			nominálnych hodnôt		
Stavebná produkcia ¹	5,8	12,0	-11,3	0,5	1,0	-0,6
Tržby za vlastné výkony a tovar ¹	8,2	16,4	-13,9	0,9	1,9	-1,2
Zamestnanci ²	6,0	9,1	2,0	9,4	15,1	3,5
Produktivita práce ³	-0,2	2,6	-13,0	.	.	.
Hospodársky výsledok ⁴	6,9	34,2	-21,6	34,0	165,2	-119,8

Percentuálne zmeny: ¹ Na báze stálych cien. ² Na báze priemerného evidenčného počtu zamestnancov. ³ Zo stavebnej produkcie stavebných podnikov pri požití stálych cien. ⁴ Na báze nominálnych hodnôt.

Zmeny nominálnych hodnôt: Stavebná produkcia a tržby za vlastné výkony a tovar v mld eur, zamestnanci v tis. osôb, hospodársky výsledok v mil. eur.

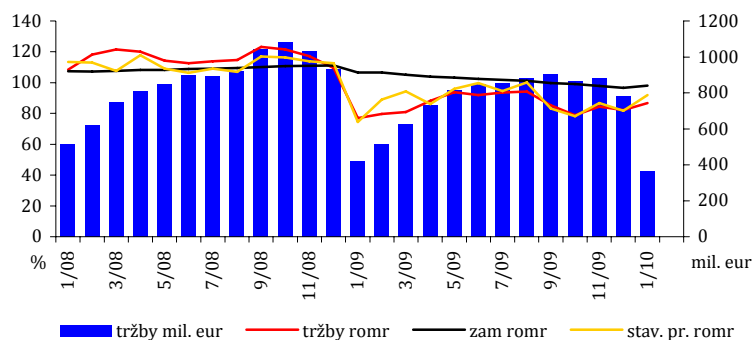
Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

Na poklese stavebnej produkcie sa podieľal tak jej pokles v tuzemsku (o 11 %), ako aj v zahraničí (o 16 %). Osobitosťou stavebníctva je, že pri poklese výkonnostných parametrov si dokázalo udržať rast zamestnanosti, pravda, na úkor silného poklesu produktivity práce. Predpokladáme, že istú úlohu tu zohráva „odbúravanje“ práce živnostníkov, ktorí práve v stavebníctve nachádzali v hojnom počte „zamestnanie“. V skutočnosti zrejme k znižovaniu „zamestnanosti“ došlo, v evidovanej zamestnanosti sa to však neprejavilo.

Účinky recesie sa v stavebníctve v plnej miere prejavili v januári 2009, v ďalších mesiacoch až do januára 2010 však zostali tak tržby za vlastné výkony a tovar, ako aj stavebná produkcia

(v s. c.) pod úrovňou predchádzajúceho roka. Na rozdiel od priemyslu sa na prelome rokov 2009/2010 nedostavil návrat na medziročný rast; podľa výsledkov za február v porovnaní s rovnakým obdobím 2009 ide o ďalšie zníženie výkonnosti. Podľa všetkého bude útlm v stavebníctve ešte nejaký čas pokračovať, obrat môže priniesť len intenzívnejšie pokračovanie vo výstavbe infraštruktúry a nové zahraničné investície. Pozri graf 10.

Graf 10
Mesačné indikátory vývoja v stavebníctve
(január 2008 až január 2010)

TR mil. eur – nominálne mesačné hodnoty tržieb za vlastné výkony a tovar
 TR romr – index tržieb za vlastné výkony a tovar (rovnaké obdobie minulého roka=100)
 zam. romr – Index priemerného evidenčného počtu zamestnancov (rovnaké obdobie minulého roka = 100)
 stav. pr. romr – stavebná produkcia (rovnaké obdobie minulého roka = 100).
 Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

V roku 2008 pokračoval v odvetví *trhové služby*, s výnimkou ubytovania, rast tržieb za výkony a tovar.⁶ K ich zníženiu došlo prevažne až začiatkom roka 2009 (vo veľkoobchode už v posledných mesiacoch roka 2008). Okrem odvetvia informácie

⁶ Vzhľadom na prechod na novú štatistickú klasifikáciu ekonomických činností SK NACE Rev. 2 nie sú za niektoré odvetvia k dispozícii medziročné indexy.

a komunikácie všetky odvetvia trhových služieb zaznamenali medziročný pokles – najvýraznejší vo veľkoobchode, v ubytovaní a v reštauračných službách (zníženie o viac ako štvrtinu). Základné informácie o vývoji tržieb v *odvetviach trhových služieb* poskytuje tabuľka 6.

T a b u ľ k a 6
Vývoj tržieb za vlastné výkony a tovar v odvetviach
trhových služieb

Odvetvie, OKEČ	Tržby v mld eur b. c.		Medziročná zmena v % ¹	
	2008	2009	2008	2009
Predaj a oprava motorových vozidiel	5,1	3,9	7,0	-17,9
Veľkoobchod	31,0	22,7	13,7	-26,8
Maloobchod	19,8	17,4	9,1	-10,3
Ubytovanie	0,4	0,3	-2,9	-23,6
Činnosť reštaurácií a pohostinstiev	1,1	0,9	2,4	-27,7
Doprava a skladovanie, vrátane pôšt	6,3	5,4	.	-13,6
Informácie a komunikácie ²	4,7	4,9	.	3,3
Vybrané trhové služby ³	8,3	8,0	.	-4,7

¹ Na báze stálych cien, v odvetviach veľkoobchod, doprava a skladovanie, informácie a komunikácie na báze bežných cien.

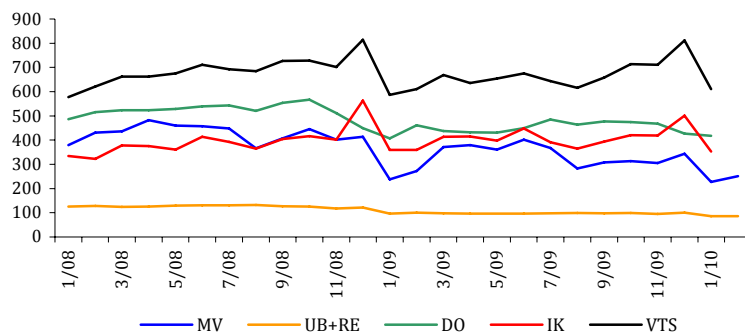
² Zahŕňajú: nakladateľské činnosti, výroba filmov, videozáznamov a televíznych programov, príprava a zverejňovanie zvukových nahrávok, činnosti pre rozhlasové a televízne vysielanie, telekomunikácie, počítačové programovanie, informačné služby.

³ Zahŕňajú: činnosti v oblasti nehnuteľností, odborné a technické činnosti, administratívne a podporné služby, ostatné vzdelávanie a pomocné vzdelávacie činnosti, činnosti v oblasti umenia, zábavy a rekreácie, opravu počítačov a rôznych potrieb a osobné služby.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

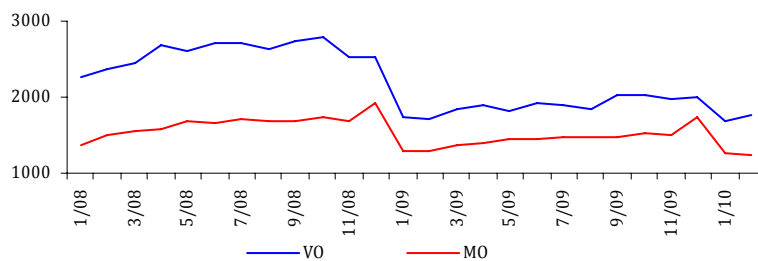
Priebeh zmien, ktoré nastali v jednotlivých odvetviach služieb v priebehu roka 2008/2009, sledujeme v grafe 11 na báze mesačných nominálnych hodnôt tržieb za vlastné výkony a tovar (indexy v stálych cenách sú totiž k dispozícii len za niektoré odvetvia).

Graf 11
Mesačné nominálne hodnoty tržieb v sektore
trhových služieb v mil. eur (január 2008 až február 2010)

Vysvetlivky:

MV – predaj a oprava motorových vozidiel; UB+RE – ubytovanie a činnosť reštaurácií a pohostinstiev; DO – doprava, skladovanie vrátane pôšt; IK – informácie a komunikácie; VTS – vybrané trhové služby.

Vysvetlivky:

VO – veľkoobchod; MO – maloobchod.

Prameň: Vlastné výpočty podľa údajov ŠÚ SR.

Podľa sledovaného vývoja tržieb v jednotlivých odvetviach trhových služieb sa ako stabilizované a rastúce javí iba odvetvie vybraných trhových služieb a odvetvie informácií a komunikácií. V ostatných odvetviach prevláda skôr tendencia k poklesu, a to najvýraznejšie vo veľkoobchode a skladovaní, ktorého vývoj sa zrejme zmení len v závislosti od intenzívnejšieho obchodovania s priemyselnými produktmi.

3. TRH PRÁCE

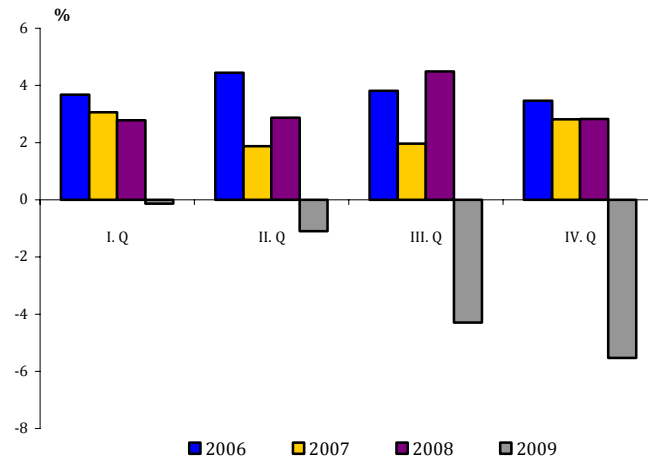
Ak sme v roku 2008 konštatovali, že prichádzajúca recesia sa v ukazovateľoch trhu práce v podmienkach slovenskej ekonomiky výraznejšie neprejavila (na rozdiel napríklad od vývoja priemyselnej produkcie a HDP), nástup jej dôsledkov začiatkom roka 2009 i v tejto oblasti hospodárstva je neprehliadnuteľný. Vplyvom recesie dochádza k postupnému zhoršovaniu vývoja vo všetkých základných ukazovateľoch trhu práce. V priebehu celého roka 2009 pozorujeme pokles počtu pracujúcich, nárast miery nezamestnanosti, úbytok voľných pracovných miest, spomalenie tempa rastu nominálnej i reálnej mzdy.

Vývoj zamestnanosti

Celkový priaznivý vývoj slovenského hospodárstva sa v posledných rokoch premietal i do nepretržitého rastu zamestnanosti – podľa výberového zisťovania pracovných síl (VZPS) rástla zamestnanosť v hospodárstve počnúc rokom 2005 každoročne viac ako 2 % tempom. Rast počtu pracujúcich kulminoval v treťom štvrtroku 2008, keď celkový počet pracujúcich dosiahol svoju najvyššiu hodnotu 2 472,9 tisíc osôb. Dokonca aj v poslednom štvrtroku 2008, keď príchod recesie poznamenal vývoj v ostatných oblastiach slovenského hospodárstva, rast zamestnanosti na medzioročnej báze pokračoval 2,8 % tempom (graf 12). Ako ilustruje graf 12, v prvom kvartáli 2009 nastáva obrat v pozitívnom trende rastu zamestnanosti – medzioročná zmena počtu pracujúcich v hospodárstve zaznamenala v tomto štvrtroku negatívnu hodnotu (pokles o 0,1 %) po prvý raz od 2. štvrtroka 2004.⁷

⁷ Pri porovnávaní štvrtročných výsledkov indexu zamestnanosti, vždy k rovnakému obdobiu minulého roka.

Graf 12
Medziročná zmena počtu pracujúcich podľa štvrtrokov
2006 – 2009

Poznámka: Podľa výberového zisťovania pracovných síl.

Prameň: Vlastné výpočty na základe dát ŠÚ SR (databáza Slovstat).

Graf 12 dokumentuje aj postupné zrýchľovanie tempa poklesu zamestnanosti v priebehu celého roka 2009, a to z 0,1 % v prvom kvartáli na 5,5 % v poslednom kvartáli. Hodnota z posledného kvartálu 2009 (neočistená o sezónne vplyvy) pritom predstavuje historicky najvyšší pokles zamestnanosti na medziročnej báze. Celkovo za rok 2009 klesla zamestnanosť oproti predošlému roku o 2,8 %⁸ – k takémuto poklesu celkovej zamestnanosti došlo aj napriek tomu, že pokles počtu zamestnancov bol v značnej miere kompenzovaný nárastom počtu podnikateľov. Kým počet zamestnancov medziročne klesol o 4,8 % (o 99,5 tis. osôb), počet podnikateľov stúpol o 10,7 % (čo zodpovedá nárastu o 35,4 tisíc osôb). Počet podnikateľov rástol už v roku 2008 viac ako 10 % tempom,

⁸ Na porovnanie, podľa metodiky ESNÚ 95 klesla celková zamestnanosť v hospodárstve v roku 2009 o 2,4 %.

proces štruktúrnej zmeny v počte pracujúcich osôb (rast podielu podnikateľov za súčasného poklesu podielu zamestnancov) tak pokračoval vo svojom trende aj v roku 2009.⁹ Časť tohto vývoja možno pripísať nástrojom na podporu tvorby pracovných miest formou samozamestnania (napr. viaceré formy nenávratného finančného príspevku).

Z porovnania počtu pracujúcich podľa ekonomických činností v posledných kvartáloch 2008 a 2009 vyplýva, že najvýraznejší úbytok pracujúcich bol v súvislosti s recesiou v roku 2009 zaznamenaný v odvetviach priemyselnej výroby (od posledného štvrťroka 2008 ubudlo v priemysle takmer 100 tisíc pracovných miest); v doprave a skladovaní; v odvetví finančných a poisťovacích činností (SK NACE). Naopak, rast zamestnanosti pokračoval aj v priebehu roka 2009 vo veľkoobchode a maloobchode; v informáciách a komunikácii a vo verejnej správe. K zmenám došlo aj vo vekovej štruktúre pracujúcich, podľa VZPS významne poklesla zamestnanosť v najmladšej vekovej kategórii 15 – 24 rokov (medziročný pokles o 15,3 %), naopak, počet pracujúcich stúpol v kategórii 55 – 59 rokov.

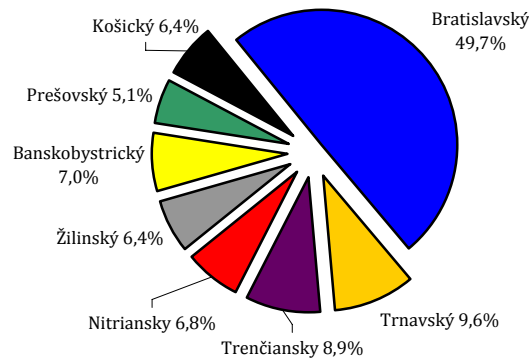
Zmeny v dopyte po práci

Ekonomický pokles bol spojený aj s oslabením dopytu po práci; medziročne sa priemerný počet voľných pracovných miest znížil takmer o tretinu (o 30,2 %), pričom na medziročnej báze sa dynamika úbytku voľných pracovných miest prehĺbila predovšetkým v 2. polroku 2009. V 1. štvrťroku bolo v hospodárstve v priemere voľných 21 tis. pracovných miest, v poslednom štvrťroku 2009 to bolo už len 14 tisíc voľných pracovných miest.

⁹ Pod nárast počtu podnikateľov v roku 2009 sa najvýznamnejšie podpísalo zvýšenie počtu podnikateľov bez zamestnancov (o 12,7 %).

Graf 13

Voľné pracovné miesta podľa krajov (2009, podiel na SR v %)

Prameň: Podľa údajov o počte voľných pracovných miest publikovaných v ŠÚ SR (2010b).

Z celkového priemerného počtu voľných pracovných miest v hospodárstve za rok 2009 (17 310 miest) až polovica pripadala na Bratislavský kraj. Ako vidno z grafu 13, podiel ostatných krajov SR na celkovom počte voľných pracovných miest sa pohyboval pod hranicou 10 %, najmenej voľných pracovných miest bolo v Prešovskom kraji. Tieto údaje ilustrujú výraznú disparitu pri možnostiach uchádzačov o zamestnanie uplatniť sa na trhu práce. V porovnaní s predošlým rokom došlo k úbytku voľných pracovných miest vo všetkých krajoch SR. Pritom najväčší pokles v počte voľných pracovných miest v porovnaní s rokom 2008 vykázal Žilinský kraj (takmer o polovicu nižší počet voľných miest ako v roku 2008), najmenší kraj Trnavský.

Vývoj nezamestnanosti

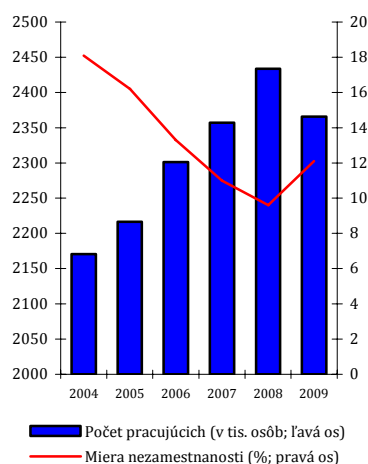
Významným dôsledkom recesie pre vývoj parametrov trhu práce je zastavenie (a zvrátenie) trendu klesajúcej miery nezamestnanosti známeho z uplynulých rokov; miera nezamestnanosti

podľa VZPS po štyroch rokoch citelného poklesu v roku 2009 vzrástla o 2,5 p. b. a dosiahla úroveň 12,1 % (graf 14a). Počet nezamestnaných sa zvýšil z 257,5 tis. osôb v roku 2008 na 324,2 tis. osôb v roku 2009 (čo predstavuje medziročný nárast o 25,9 %). Miera nezamestnanosti vykazovala stúpajúcu tendenciu nepretržite počas celého roka 2009, v poslednom štvrtroku 2009 zaznamenala svoju najvyššiu úroveň (13,9 %) od začiatku roka 2006 (graf 14b).

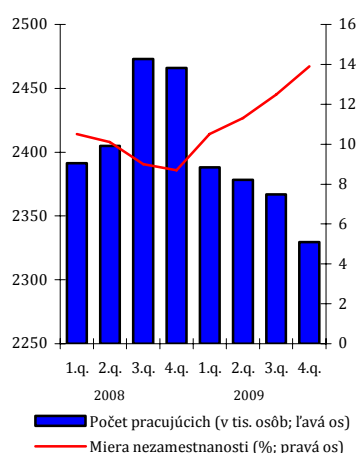
G r a f 14

Porovnanie vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti

a) V rokoch 2004 – 2009

b) Detailne podľa štvrtrokov 2008 – 2009

Poznámka: Podľa výberového zisťovania pracovných síl.

Prameň: Podľa údajov ŠÚ SR (2010c).

Z pohľadu medziročnej zmeny môžeme za najcitlivejšie na krízu považovať pracovné miesta v administratívnych službách a v doprave a skladovaní (v oboch prípadoch viac ako dvojnásobný

nárast nezamestnaných), ale aj v priemysle a stavebníctve. V absolútnych hodnotách sa medzi nezamestnaných v roku 2009 zaradili prevažne tí, ktorých posledné zamestnanie bolo práve v priemysle (100 tis. nezamestnaných), obchode (25 tis. nezamestnaných) a stavebníctve (21 tis. nezamestnaných).

Najväčšiu časť z celkového počtu nezamestnaných tvorili v roku 2009 nezamestnaní s učňovským vzdelaním bez maturity, najvyššia miera nezamestnanosti bola zaznamenaná u osôb so základným vzdelaním (tab. 7). Oba javy sú pokračovaním trendu z minulosti.

T a b u l' k a 7

Štruktúra nezamestnaných podľa stupňa vzdelania

Ukazovateľ Stupeň vzdelania	Počet v tis. osôb	Podiel v %	Index 2009/2008	Miera nezamest- nanosti, %
Spolu	324,2	100,0	125,9	12,1
Základné	66,1	20,4	92,3	41,6
Učňovské bez maturity	119,9	37,0	128,4	14,0
Stredné bez maturity	7,2	2,2	150,0	11,1
Učňovské s maturitou	18,5	5,7	160,9	15,1
Úplné stredné všeobecné	14,9	4,6	173,3	12,9
Úplné stredné odborné	78,6	24,2	151,2	8,6
Vyššie odborné	1,2	0,4	100,0	5,6
Vysokoškolské	17,7	5,5	126,3	4,6

Poznámka: Podľa metodiky VZPS.

Prameň: Údaje ŠÚ SR (2010c).

K najväčšiemu medziročnému nárastu nezamestnanosti došlo u osôb s úplným stredným všeobecným vzdelaním, ale (ako dokumentuje aj tab. 7) keďže ich podiel na celkovej nezamestnanosti nie je taký významný, za dôležitejší posun možno považovať tempo rastu nezamestnaných v kategórii osôb s úplným stredným odborným vzdelaním, ktorí tvoria druhú najpočetnejšiu skupinu nezamestnaných, a súčasne sa ich počet medziročne

zvýšil o viac ako polovicu. Nezamestnaní s učňovským vzdelaním sú nielen tradične najpočetnejšou skupinou, v absolútnom vyjadrení sa ich počet v priebehu roka 2009 zvýšil najviac, a to o 41 tisíc osôb (porovnanie medzi 1. a 4. štvrt'rokom 2009). Na základe tohto vývoja možno odvodiť konštatovanie, že recesia postihla v národnom hospodárstve v najvýznamnejšej miere pracovné pozície vyžadujúce kvalifikáciu zodpovedajúcu učňovskému a strednému odbornému vzdelaniu.

Z hľadiska dĺžky trvania nezamestnanosti sa medziročne najviac zvýšil najmä počet krátkodobo nezamestnaných osôb v kategóriách nezamestnaní menej ako 1 mesiac až 6 mesiacov (spolu o 52,5 tis. osôb). Aj keď z hľadiska celkového počtu nezamestnaných tvorili naďalej absolútne najväčšiu skupinu dlhodobo nezamestnaní (t. j. nezamestnaní viac ako 1 rok, v roku 2009 tvorili polovicu celkovej nezamestnanosti), veľkosť najpočetnejšej skupiny, skupiny osôb nezamestnaných viac ako 2 roky, sa v porovnaní s predošlým rokom zmenšila o 11,8 tis. osôb, čo prispelo k celkovému zníženiu dlhodobej nezamestnanosti o 4,8 tis. osôb. Znižovanie dlhodobej nezamestnanosti je pokračujúcim priaznivým javom na trhu práce, pozorovateľným už od roka 2006, tempo jej poklesu sa však v roku 2009 výrazne spomalilo. Zvýšenie nezamestnanosti krátkodobo nezamestnaných možno pripísať predovšetkým na vrub klesajúcemu dopytu po práci konfrontovanému s následkami hospodárskej krízy.

Počet nezamestnaných, ktorí ešte nikdy nemali zamestnanie, sa v prvej polovici roka znižoval (medziročne aj medzikvartálne), v druhej polovici roka 2009 stúpol, a to aj na medziročnej báze. V priemere za celý rok bola zmena ich počtu oproti roku 2008 zanedbateľná, ich podiel na celkovej nezamestnanosti klesol v dôsledku zvýšenia nezamestnanosti v recesiou postihnutých odvetviach.

Alternatívny pohľad na vývoj nezamestnanosti poskytuje jej analýza podľa údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny o miere evidovanej nezamestnanosti. Z porovnania v tabuľke 8

je zrejme, že rozdiely v miere nezamestnanosti vykazovanej podľa oboch metodík sa postupne znižujú. Údaje v tabuľke zreteľne dokladujú významný nárast nárokov na vyplácanie dávok v nezamestnanosti v súvislosti so zhoršením situácie na trhu práce – zvýšený objem vyplatených dávok bol pritom vyvolaný najmä nárastom počtu uchádzačov poberajúcich dávky v nezamestnanosti, v menšej miere súvisí i s predĺžením priemernej dĺžky evidencie uchádzačov o zamestnanie.

T a b u ľ k a 8

Charakteristiky evidovanej nezamestnanosti, 2004 – 2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Miera nezamestnanosti podľa VZPS (%)</i>	<i>18,1</i>	<i>16,2</i>	<i>13,3</i>	<i>11,0</i>	<i>9,6</i>	<i>12,1</i>
Miera evid. nezamestn. (%)	14,3	11,6	10,4	8,4	7,7	11,4
Počet disponibilných uchádzačov o zamestnanie	373 471	301 186	265 353	219 231	199 561	303 063
Objem vyplatených dávok v nezamestnanosti (tis. eur)	131 850	80 985	63 982	59 616	66 121	172 430

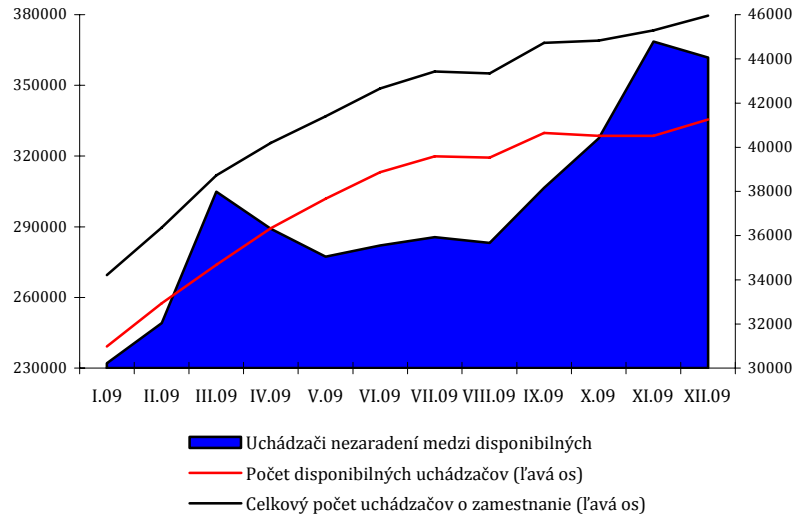
Poznámka: Miera evidovanej nezamestnanosti je odvodená z počtu disponibilných uchádzačov o zamestnanie evidovaných na úradoch práce.

Prameň: Podľa údajov ŠÚ SR (2010c).

Analýza evidovanej nezamestnanosti v roku 2009 je zaujímavá aj z iného dôvodu. Pri detailnejšom pohľade na vývoj počtu uchádzačov o zamestnanie v priebehu roka 2009 zistujeme, že miera evidovanej nezamestnanosti nevykazovala tak jednoznačne stúpajúcu tendenciu ako miera nezamestnanosti podľa VZPS. Dôvodom je metodika výpočtu miery evidovanej nezamestnanosti, ktorá sa odvíja od počtu disponibilných uchádzačov, nie celkového počtu uchádzačov o zamestnanie – práve táto metodika odhaľuje „roztváranie nožníc“ medzi celkovým počtom a počtom disponibilných uchádzačov, ku ktorému dochádzalo od septembra 2009 (graf 15). Kým miera evidovanej

nezamestnanosti bola v októbri a novembri 2009 dokonca nižšia ako v septembri, skutočný celkový počet uchádzačov o zamestnanie evidovaných na úradoch práce naďalej stúpala.¹⁰

Graf 15
Vývoj počtu uchádzačov o zamestnanie (v osobách),
január – december 2009

Prameň: Podľa dát ŠÚ SR (2010a).

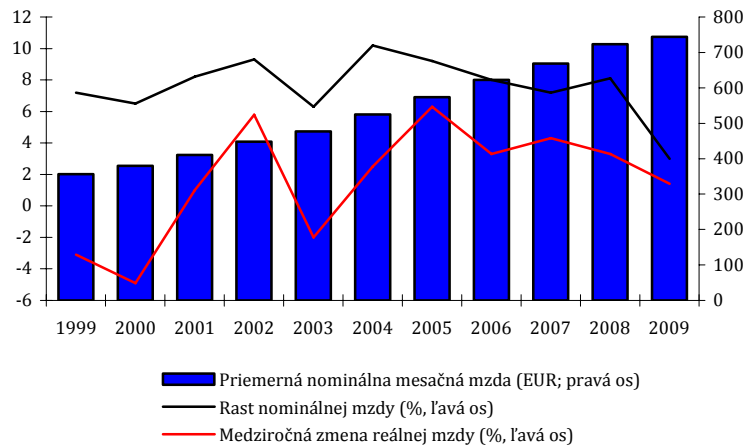
¹⁰ Nárast počtu uchádzačov o zamestnanie, ktorí sú dočasne vyradení z disponibilných uchádzačov, sa zvykne vysvetľovať zvýšenou mierou práceneschopnosti v zimných mesiacoch. Ich nárast v zimných mesiacoch bol pozorovateľný aj v minulých rokoch, nie však v takom rozsahu. Dočasná práceneschopnosť je špecifickým javom práve v súvislosti s krízou. Miera dočasnej pracovnej neschopnosti v SR (vykazuje Sociálna poisťovňa) dosahovala v roku 2009 rekordné hodnoty. U zamestnaných osôb môže byť zastieraním nedostatku práce vo väzbe na recesiu, alebo snahou oddialiť očakávané ukončenie pracovného pomeru. U nezamestnaných osôb môže ísť o špekulatívne motívy – ak vznikne dočasná pracovná neschopnosť v ochrannnej lehote (42 dní) po skončení pracovného pomeru, nezamestnaný má nárok na poberanie nemocenských dávok. Po skončení dočasnej práceneschopnosti mu vzniká nárok na dávku v nezamestnanosti, ktorý trvá 6 mesiacov.

Vývoj priemernej nominálnej a reálnej mzdy

Zhoršenie situácie na trhu práce sa prejavilo spomalením tempa rastu priemernej nominálnej i reálnej mzdy. Medziročný rast priemernej mesačnej nominálnej mzdy v roku 2009 dosiahol 3 %, čo je najnižšia hodnota od roku 1989. Za posledných 10 rokov rástla nominálna mzda na medziročnej báze 6 – 10 % tempom (graf 16).

G r a f 16

Vývoj priemernej nominálnej a reálnej mzdy, medziročné zmeny v %, hodnota v eurách (1999 – 2009)

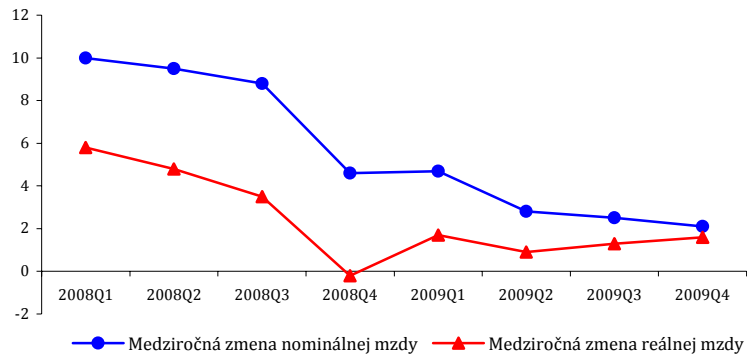
Prameň: Podľa údajov ŠÚ SR (2010c).

Tempo rastu mesačnej nominálnej mzdy sa výraznejšie spomalilo už vo 4. kvartáli 2008, teda súčasne so spomalením tempa hospodárskeho rastu a priemyselnej produkcie, ktoré indikovali príchod hospodárskej krízy v slovenskej ekonomike. Intenzita spomaľovania jej rastu sa od 2. kvartálu 2009 ďalej prehĺbovala (graf 17). Tempo rastu priemernej reálnej mzdy

počas roka 2009 dosiahlo 1,4 %, čo predstavuje medziročný spomalenie o 1,9 p. b. Tempo rastu miezd, tak nominálnej ako i reálnej, odrážalo prebiehajúcu recesiu v hospodárstve pružnejšie ako ostatné parametre vývoja trhu práce.

G r a f 17

Detailnejší pohľad na vývoj priemernej nominálnej a reálnej mzdy podľa kvartálov 2008 – 2009 (%)

Prameň: Podľa údajov ŠÚ SR (2010c).

V priemere za celé hospodárstvo dosiahla mesačná nominálna mzda úroveň 744,50 eur, medziročne poklesla v štyroch odvetviach: ubytovacie a stravovacie služby; dodávka elektriny, plynu; činnosti v oblasti nehnuteľností a veľkoobchod, maloobchod. Vo väčšine odvetví teda priemerná nominálna mzda rástla, z toho najvýraznejšie v odvetviach administratívne služby (9 %), vzdelávanie (7,3 %), dodávka vody (7 %), umenie, zábava, rekreácia (6,4 %), zdravotníctvo a sociálna pomoc (5,4 %) a verejná správa a obrana (5,0 %). V hodnotovom vyjadrení dosahovali v roku 2009 najvyššie priemerné mesačné mzdy aj naďalej zamestnanci v informáciách a komunikácii (1 413 eur) a zamestnanci vykonávajúci finančné a poisťovacie činnosti (1 396 eur).

Tu je potrebné poznamenať, že medziročný rast priemernej nominálnej mzdy o 3 % mohol byť do určitej miery ovplyvnený štruktúrnou zmenou v nezamestnanosti; pracujúci, ktorí stratili zamestnanie v priebehu roka 2009 v dôsledku recesie, boli prevažne osoby s nižším dosiahnutým vzdelaním, čo mohlo nadhodnotiť výsledný štatisticky pozitívny vývoj tempa rastu priemernej mzdy.

Regionálny pohľad na vývoj základných parametrov trhu práce

Výška priemernej mesačnej mzdy, ale i miera nezamestnanosti sú výrazne regionálne diferencované, regionálne disparity pozorujeme pri porovnaní jednotlivých hodnôt za rok 2009 aj pri porovnaní ich medziročných zmien. Najvyšší počet nezamestnaných osôb bol v roku 2009 v Prešovskom kraji (62,4 tis. osôb), podiel Prešovského kraja na celkovom počte nezamestnaných v SR predstavuje 19,2 %. Bratislavský kraj ako kraj s najnižším počtom nezamestnaných sa na celkovej nezamestnanosti v SR podieľa 5 percentami. Oproti minulému roku však počet nezamestnaných najrýchlejšie rástol v Trenčianskom a Trnavskom kraji, v oboch prípadoch o viac ako 50 % (tab. 9), čo predstavuje významný nárast nezamestnanosti v týchto krajoch. Naopak, v Banskobystrickom kraji, ktorý disponuje najvyššou mierou nezamestnanosti v SR (18,8 %), sa počet nezamestnaných oproti roku 2008 takmer nezmenil (59,8 tis. nezamestnaných v roku 2009 v porovnaní s 59,5 tis. nezamestnaných osôb v roku 2008). Okrem Banskobystrického kraja sa miera nezamestnanosti pohybuje vysoko nad priemerom SR aj v Prešovskom (16,2 %) a Košickom kraji (15,5 %). Medziročne stúpila miera nezamestnanosti najviac v Nitrianskom kraji. Z údajov o medziročných zmenách v počte nezamestnaných (a napokon, potvrdzujú to i medziročné zmeny v miere nezamestnanosti) vyplýva, že sa zmenšil rozptyl medzi kraji

v počte nezamestnaných (aj v miere nezamestnanosti), svoj podiel na celkovej nezamestnanosti zvýšili prevažne kraje s nízkym podielom na počte nezamestnaných v SR a naopak, dva z troch problematických krajov svoj podiel na celkovej nezamestnanosti znížili (Banskobystrický a Košický kraj). Paradoxne tak recesia v slovenskom hospodárstve v roku 2009 z pohľadu vývoja nezamestnanosti prispela, aj keď len v malej miere, k zmenšeniu regionálnych disparít.

Tabuľka 9
Nezamestnanosť (VZPS) a priemerná mesačná mzda podľa krajov

Kraj	Počet nezamestnaných		Miera nezamestnanosti		Priemerná nominálna mesačná mzda	
	2009 (tis. osôb)	index 2009/2008	2009 (%)	zmena oproti 2008 v p. b.	2009 (eur)	index 2009/2008
SR spolu	324,2	125,9	12,1	2,5	744,50	103,0
Bratislavský	16,3	131,5	4,7	1,1	969,92	102,8
Trnavský	27,5	150,3	9,1	2,9	689,01	101,9
Trenčiansky	21,4	154,0	7,3	2,6	634,76	100,7
Nitriansky	45,7	144,2	13,0	4,2	624,58	103,0
Žilinský	35,4	136,7	10,6	2,9	656,93	101,7
Banskobystrický	59,8	100,5	18,8	0,6	605,41	100,9
Prešovský	62,4	128,1	16,2	3,2	573,00	105,0
Košický	55,8	118,2	15,5	2,0	684,00	101,8

Prameň: ŠÚ SR (2010b).

Podobný jav pozorujeme v niektorých regiónoch aj vo vývoji priemernej nominálnej mesačnej mzdy, ktorá sa najviac v roku 2009 zvýšila v Prešovskom a v Nitrianskom kraji (tab. 9), teda v dvoch z troch krajov s najnižšou priemernou nominálnou mzdou. Môže však ísť len o skreslenie z dôvodu spomínanej štruktúrnej zmeny zamestnanosti (ostatné kraje totiž tento trend nepotvrdili) – vysoký bol medziročný prírastok mzdy v Bratislavskom kraji, v ktorom dosahuje priemerná mzda najvyššiu hodnotu v rámci SR (969,92 eur). Vývoj priemernej mesačnej mzdy stagnoval v Trenčianskom a Banskobystrickom

kraji, teda v krajoch s podpriemernou úrovňou nominálnej mesačnej mzdy.

Aj napriek vládnym opatreniam na podporu zamestnanosti sa vývoj v tejto oblasti v priebehu celého roka 2009 dynamicky zhoršoval. Kritickým obdobím z pohľadu vývoja zamestnanosti a nezamestnanosti bol posledný kvartál 2009. Zníženie zamestnanosti v tomto kvartáli o 5,5 % je rekordnou negatívnou hodnotou, zamestnanosť klesala aj po očistení o sezónne vplyvy. Na bezmála 375 tisíc nezamestnaných osôb pripadalo vo 4. kvartáli len 14 100 voľných pracovných miest. Miera nezamestnanosti približujúca sa tesne k hranici 14 % je najvyššou od začiatku roka 2006. Podľa metodiky Eurostatu¹¹ miera nezamestnanosti v SR v poslednom kvartáli hranicu 14 % prekročila, keď v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka stúpila o 5,2 percentuálneho bodu. Pritom v priemere v EÚ 27 vzrástla miera nezamestnanosti za rovnaké obdobie len o 2 p. b; v eurozóne o 1,9 p. b. V Európskej únii rástla nezamestnanosť v priebehu roka rýchlejšie len v troch pobaltských krajinách. Detailnejší pohľad na zdanlivo priaznivý vývoj miezd, ktoré počas roka 2009 štatisticky rástli, odкрýva, že v prípade nominálnej mzdy ide o najpomalší (a to výrazne) rast priemernej mzdy v histórii SR. Reálna mzda vďaka za svoje kladné hodnoty vo veľkej miere nízkej inflácii. Navyše, pri hodnotení vývoja priemernej mzdy musíme brať do úvahy dva faktory: rast nominálnej mzdy bol udržiavaný najmä mzdovým vývojom vo verejnom sektore (vzdelávanie, zdravotníctvo, verejná správa, obrana) a výšku priemernej mzdy pozitívne ovplyvňovala štruktúrna zmena v zamestnanosti – zamestnanie stratili prevažne osoby s nižším vzdelaním a nižšou priemernou mzdou. Výsledky za prvé mesiace 2010 naznačujú, že nepriaznivý vývoj na trhu práce začiatkom tohto roka ďalej napreduje a svoje dno ešte nedosiahol.

¹¹ LFS – Labour Force Survey, dáta sezónne upravené.

4. VONKAJŠIE EKONOMICKÉ VZŤAHY

Platobná bilancia

V roku 2008 sa globálna finančná a hospodárska kríza prejavila vo vývoji vzťahov slovenskej ekonomiky so zahraničím najmä v posledných mesiacoch, avšak vývoj v roku 2009 už poznačila v plnej miere. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch bol zahraničný dopyt významným faktorom pozitívneho vývoja ekonomiky, počas krízy mal opačné efekty – došlo k medziročnému poklesu objemu vývozu (a dovozu) spojenému s obmedzeniami produkcie a rastom nezamestnanosti. Niektoré ukazovatele vyvolávajú síce na prvý pohľad pozitívny dojem (tab. 10), avšak realita nie je až taká jednoznačná.

T a b u ľ k a 10

Vývoj hlavných položiek platobnej bilancie Slovenskej republiky v rokoch 2005 – 2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Obchodná bilancia (mil. eur)	-2 456	-2 498	-710	-758	1 187
Bilancia služieb (mil. eur)	330	745	435	-487	-1 246
Bilancia výnosov (mil. eur)	-2 075	-2 446	-2 634	-2 295	-1 288
Bežné transfery (mil. eur)	16	-54	-368	-893	-676
Bežný účet (mil. eur)	-4 186	-4 252	-3 277	-4 433	-2 023
Kapitálový účet (mil. eur)	-19	-40	377	806	464
Finančný účet (mil. eur)	6 224	1 490	5 788	5 063	2 958
Bežný účet/HDP (%)	-8,5	-7,7	-5,3	-6,6	-3,2
Miera pokrytia deficitu bežného účtu prebytkom kapitálového a finančného účtu	1,48	0,34	1,88	1,32	1,69

Prameň: NBS (2010); ŠÚ SR (2010a); vlastné výpočty.

Deficit bežného účtu sa v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi výrazne zredukoval, a to približne na 3 % HDP, najmä

vplyvom vývoja obchodnej bilancie, ktorá netradične zaznamenala prebytok, ako aj bilancie výnosov a v menšej miere i bilancie bežných transferov. Na druhej strane výraznejšiemu poklesu deficitu bežného účtu zabránil vývoj bilancie služieb, ktorá sa v porovnaní s predchádzajúcim rokom skončila s relatívne vysokým deficitom v dôsledku nižších príjmov všetkých troch hlavných podskupín služieb (doprava, cestovný ruch, iné služby spolu).

K medziročnému zlepšeniu bilancie výnosov prispel pokles deficitu bilancie výnosov z investícií ako výsledok nižšej výplaty dividend podnikmi so zahraničnou majetkovou účasťou (v súvislosti s nižšou očakávanou ziskovosťou podnikov vplyvom krízy), ako aj nižších platieb úrokov. Pokles deficitu bilancie výnosov z investícií prevýšil pokles prebytku bilancie kompenzácií pracovníkov spôsobený nižšou zamestnanosťou slovenských občanov v zahraničí v dôsledku hospodárskej krízy. Bilancia bežných transferov zaznamenala medziročné zlepšenie vplyvom pozitívneho vývoja v bilancii súkromných transferov, najmä v dôsledku poklesu platieb.

Podiel deficitu bežného účtu na HDP ako ukazovateľ hodnotiaci vonkajšiu (ne)rovnováhu ekonomiky v minulých rokoch zotrval nad úrovňou 5 % HDP, ktorú MMF považuje za dolnú udržateľnú hranicu. Deficit bežného účtu je však na Slovensku už niekoľko rokov, podobne ako aj v iných tranzitívnych ekonomikách, kompenzovaný prebytkom kapitálového a finančného účtu. Vzhľadom na to, že zároveň s redukciou deficitu bežného účtu došlo v roku 2009 i k medziročnému zníženiu prebytku finančného účtu, miera pokrytia deficitu bežného účtu prebytkom kapitálového a finančného účtu sa v porovnaní s prechádzajúcimi dvomi rokmi výrazne nezmenila.

Zahranický obchod

Za celý rok 2009 zaznamenalo Slovensko vplyvom hospodárskej recesie a s ňou spojeného poklesu zahraničného i domáceho dopytu medziročný pokles vývozu o pätinu (19,8 %) a pokles dovozu takmer o štvrtinu (23,4 %)¹² (tab. 11). Vzhľadom na výraznejší prepád zahraničného obchodu v porovnaní s poklesom HDP sa o viac než 10 p. b. znížila exportná výkonnosť aj dovozná náročnosť ekonomiky. Hoci sa pôvodne predpokladalo, že výrazné zníženie dopytu po slovenských výrobkoch sa odzrkadlí v náraste deficitu zahraničného obchodu, vzhľadom na väčší prepád dovozu než vývozu sa po mnohých rokoch záporného salda obchodnej bilancie vykázal jej prebytok, a to vo výške 1 187 mil. eur, čím zahraničný obchod tak trochu paradoxne prispel kladným číslom čistého exportu k zmierneniu poklesu ekonomiky.

T a b u l' k a 11

Vývoj zahraničného obchodu Slovenskej republiky s tovarmi v rokoch 2005 – 2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Vývoz (mil. eur, b. c.)	32 864,0	40 916,0	47 351,0	49 522,3	39 715,6
Ročná zmena (% , b. c.)	11,1	24,5	15,8	4,6	-19,8
Dovoz (mil. eur, b. c.)	35 320,0	43 667,0	48 075,9	50 280,1	38 528,7
Ročná zmena (% , b. c.)	13,1	23,6	10,6	4,6	-23,4
Saldo (mil. eur)	-2 456,1	-2 751,0	-725,0	-757,8	1 186,8
Saldo/HDP (%)	-5,0	-5,0	-1,2	-1,1	1,9
Exportná výkonnosť (% HDP)	66,7	74,3	76,9	73,7	62,7
Dovozná náročnosť (% HDP)	71,7	79,3	78,1	74,8	60,8

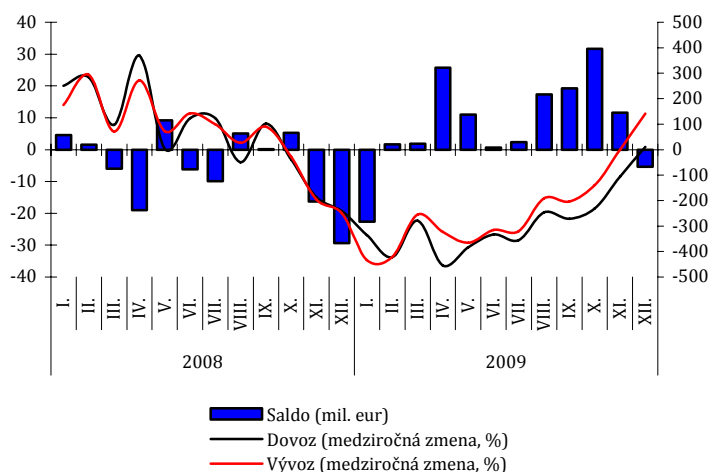
Prameň: ŠÚ SR (2010a); vlastné výpočty.

¹² Na porovnanie, zahraničný obchod Českej republiky zasiahla kríza v roku 2009 v menšej miere – vývoz zaznamenal medziročný prepád o 13,8 % a dovoz o 17,7 % (Český štatistický úrad, 2010).

V niektorých mesiacoch prvého polroka sa vývoz a dovoz prepadli dokonca o viac než 30 % (graf 18). V decembri 2009 dosiahla medziročná dynamika vývozu po niekoľkomesačnom postupnom zlepšovaní prvýkrát od septembra 2008, keď sa začal výrazne prejavovať vplyv krízy na zahraničný obchod Slovenska, kladnú hodnotu, a to 11,3 %. Dynamika dovozu sa v decembri 2009 zrýchlila zo záporných čísel na 0,9 %. Za týmito ukazovateľmi však treba vidieť nielen vyššiu výrobu vo vývozne orientovaných odvetviach (automobilový, strojársky, elektro-technický priemysel) v dôsledku oživovania zahraničného dopytu, ale aj mimoriadne nízku porovnávaciu základňu z predchádzajúceho roka. Mierne prebytková bilancia súvisí s oneskorením oživenia dovozu, najmä pre nižší dopyt domácností, nižší dovoz investičných tovarov aj palív.

G r a f 18

Medziročné zmeny vývozu a dovozu (%) a saldo zahraničného obchodu (mil. eur) v jednotlivých mesiacoch rokov 2008 a 2009

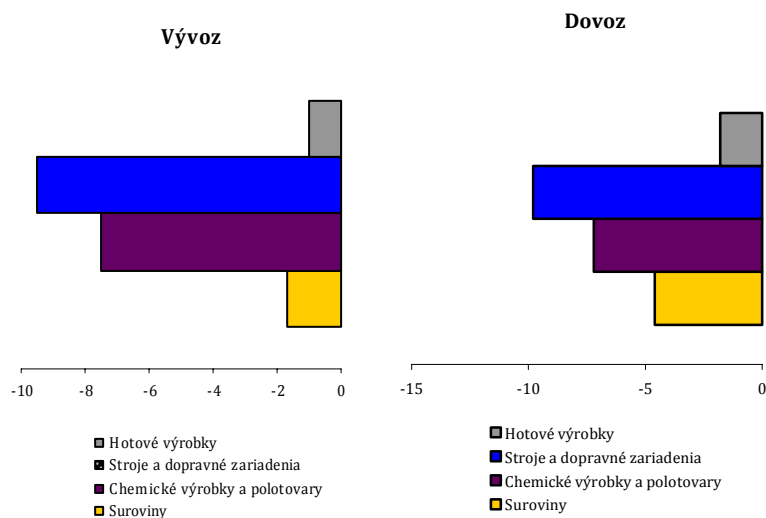

Prameň: ŠÚ SR (2010a).

Na celkovom poklese vývozu sa takmer polovicou podieľal pokles vývozu strojov a dopravných zariadení (graf 19) a v rámci nich najmä osobných automobilov, v dôsledku čoho sa znížil aj dovoz rôznych druhov polotovarov, z ktorých niektoré súvisia s automobilovou produkciou. Najmä spomalenie medziročného poklesu vývozu osobných automobilov prispelo v druhej polovici roka k zmierneniu prepadu celkového vývozu. Nezanedbateľný bol pokles vývozu chemických výrobkov (zrejme v dôsledku klesajúcich cien ropných produktov) a polotovarov (najmä železa a ocele a výrobkov z nich), ktorý sa však v poslednom štvrtroku vplyvom vyššieho zahraničného dopytu, podobne ako v prípade osobných automobilov, zmiernil.

Na strane dovozu sa vzhľadom na relatívne vysokú dovoznú náročnosť slovenskej ekonomiky, a zrejme i vzhľadom na znižovanie úrovne zásob v ekonomike zaznamenal pokles v dovoze polotovarov potrebných na výrobu, najmä komponentov pre automobilový priemysel v rámci podskupiny dopravných zariadení. K zmierneniu poklesu dovozu v tejto kategórii došlo v dôsledku oživenia zahraničného dopytu a následne i produkcie koncom roka, čo sa prejavilo v nižšej dynamike prepadu celkového dovozu. Zaznamenal sa aj medziročný pokles dovozu komponentov pre elektrotechnický priemysel v podskupine strojov, čo pri súčasnom raste vývozu televíznych prijímačov svedčí o znížení dovoznej náročnosti elektrotechnického priemyslu vďaka výrobe obrazoviek na Slovensku. Na znížení úrovne dovozu sa významne podieľal aj pokles dovozu chemických výrobkov (najmä plastov a kaučuku) a polotovarov (železa a ocele a výrobkov z nich), ako aj surovín. V dôsledku nižšieho globálneho dopytu klesli ceny ropy na svetových trhoch a následne i jej dovoz do SR. Nižší bol i dovoz plynu, čo však nebolo vyvolané poklesom dovozných cien, ale redukciami dovezeného množstva, zrejme v súvislosti s obmedzeniami produkcie v období krízy. A napokon vplyvom nižšieho domáceho dopytu klesol aj dovoz tovarov určených na konečnú spotrebu.

Graf 19
Štruktúra príspevkov skupín tovarov k medziročným zmenám vývozu a dovozu v roku 2009 (v p. b.)

Prameň: NBS (2010).

Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu zostala aj v krízovom období spojenom s výrazným poklesom objemov vývozu a dovozu stabilná a Európska únia si naďalej udržala jednoznačne najvyšší podiel (tab. 12). Znížil sa najmä vývoz do krajín, ktoré sú dlhoročne najvýznamnejšími obchodnými partnermi Slovenska, a to do Nemecka a Českej republiky. Najvyššie kladné saldo dosiahlo Slovensko s Nemeckom, Francúzskom, Poľskom a Rakúskom, zatiaľ čo najvyššie záporné saldo sa podobne ako v predchádzajúcich rokoch vykázalo s Kórejskou republikou, s Ruskou federáciou a s Čínou.

Tabuľka 12
Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu SR
v rokoch 2006 – 2009

Krajina/zoskupenie	2006		2007		2008		2009	
	vývoz (%)	dovoz (%)	vývoz (%)	dovoz (%)	vývoz (%)	dovoz (%)	vývoz (%)	dovoz (%)
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EÚ	85,1	68,0	86,7	68,9	85,2	67,1	85,7	67,6
Rusko	1,6	11,3	2,3	9,4	3,8	10,8	3,6	9,0
USA	3,2	1,2	2,5	1,1	1,7	1,2	1,1	1,2
Čína	0,5	4,0	0,8	5,2	0,9	5,7	1,4	5,8
Kórejská republika	0,1	3,9	0,1	5,0	0,1	5,8	0,1	6,8
Japonsko	0,3	2,0	0,2	1,6	0,2	1,4	0,1	1,3

Prameň: ŠÚ SR (2010a).

Zahraničný kapitál

Kapitálový a finančný účet platobnej bilancie zaznamenal v roku 2009 tradičný prebytok, avšak nižší než v predchádzajúcom roku (graf 20). Dôvodom je skutočnosť, že medziročne vyšší prílev ostatných investícií nedokázal pokryť medziročnú zmenu prílevu priamych a portfóliových investícií na odlev.

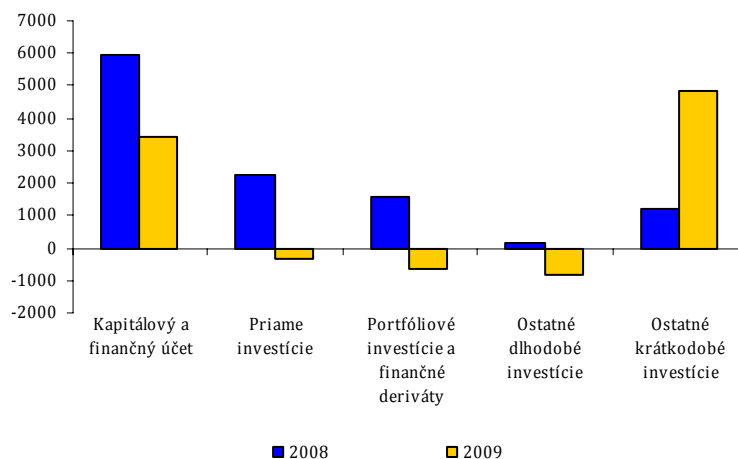
Záporné saldo priamych zahraničných investícií (PZI) bolo spôsobené tak vývojom pasív, ako aj aktív. Na strane pasív síce došlo k zvýšeniu majetkovej účasti zahraničných investorov na Slovensku, avšak vývoj ostatného kapitálu pôsobil opačným smerom. Na strane aktív sa zase prejavil vyšší záujem rezidentov o investovanie v zahraničí. V portfóliových investíciách dosiahol čistý odlev ešte vyššiu hodnotu než v prípade PZI, a to najmä vplyvom vyššieho záujmu rezidentov o zahraničné dlhové cenné papiere.

Celkovo vysoký prílev ostatných investícií v roku 2009 bol determinovaný predovšetkým skutočnosťou, že prílev zdrojov

v sektore vlády a NBS bol vyšší než odlev v bankovom sektore. Vo vládnom sektore sa zaznamenal prílev v dôsledku politiky centrálnej banky po prijatí eura. Národná banka Slovenska totiž na splnenie svojich záväzkov voči bankovému sektoru nepoužila svoje devízové rezervy, ale požičala si prostriedky z Eurosystemu. Hlavnou príčinou odlevu v bankovom sektore bol pokles krátkodobých vkladov nerezidentov na účtoch v slovenských bankách v súvislosti so zavedením eura aj s finančnou krízou.

G r a f 20

Kapitálový a finančný účet v roku 2008 a 2009 (mil. eur)

Prameň: NBS (2010).

Vplyv eura na ekonomické vzťahy so zahraničím

Členstvo Slovenska v eurozóne posilňuje dôveru v ekonomiku, ako aj jej stabilitu, čo by malo podporiť prílev PZI a tým aj zotavenie hospodárstva po kríze. Možno predpokladať, že euro a vysoká otvorenosť ekonomiky, ktorá sa podieľala na výraznom

prejavení krízy na Slovensku, pomôžu ekonomiku opätovne naštartovať.

Euro je však „dvojsečná zbraň“ – na jednej strane síce poskytuje stabilitu a pre exportne orientovanú ekonomiku s ambíciou prilákať ďalšie zahraničné investície je nespornou výhodou, no na druhej strane môže mať (aspoň v krátkodobom horizonte) negatívny vplyv na konkurencieschopnosť krajiny, keďže vstup do menovej únie odstraňuje flexibilitu v kurzovej oblasti. Slovensko tak na rozdiel od krajín strednej Európy, ktoré zatiaľ neprijali euro, nemá možnosť podporiť svoj export oslabením meny. V tejto súvislosti je však nezanedbateľnou skutočnosťou, že Slovensko, ako aj iné krajiny dnešného globalizovaného sveta, je nielen vývozne, ale aj dovozne náročnou ekonomikou, čo sa ukázalo aj vo vývoji zahraničného obchodu v roku 2009. Efekty relatívne silnej meny teda nie sú jednoznačne negatívne, pretože silnejšia mena popri zdražovaní exportu zlacňuje import, čo zvýhodňuje tak obyvateľstvo, ako aj domáce podniky, ktorých export nedosahuje vysoké úrovne. Navyše, vysoká volatilita mien prináša riziká pre národné ekonomiky, najmä v oblasti obchodu a investícií, keďže nestabilný kurz komplikuje predpovedanie vývoja obchodných vzťahov a tým aj dlhodobé podnikateľské rozhodnutia a ďalší prílev PZI.

5. MENOVÁ POLITIKA A VÝVOJ CENOVEJ HLADINY

Do konca roku 2008 zabezpečovala výkon menovej politiky, t. j. prijímanie menovopolitických rozhodnutí (najmä nastavovanie úrokových sadzieb) a ich realizáciu Národná banka Slovenska (NBS) ako menová autorita krajiny. Pre všetkých členov Európskej menovej únie stanovuje menovú politiku Európska centrálna banka (ECB), ktorá spolu s národnými centrálnymi

bankami krajín eurozóny tvorí tzv. Eurosystem.¹³ Po vstupe do eurozóny tak NBS prestala uskutočňovať nezávislú menovú politiku a stala sa spoluzodpovednou za menovú politiku Eurosystemu, a to prostredníctvom svojho guvernéra, ktorý sa ako člen Rady guvernérov ECB¹⁴ zúčastňuje na rozhodovaní o nastavení menovej politiky pre celú menovú úniu. Guvernér má možnosť predkladať návrhy a svojím hlasom, s rovnakou váhou ako majú hlasy guvernérov z iných národných centrálnych bánk, ovplyvňovať smerovanie menovej politiky eurozóny.

Box 1

Menová politika ECB

Európska centrálna banka v roku 2009 uskutočňovala silne expanzívnu menovú politiku v reakcii na finančnú krízu a hospodársku recesiu. V priebehu roka došlo k redukcii kľúčových úrokových sadzieb o 1,5 percentuálneho bodu (v januári a v marci o 0,5 p. b., v apríli a v máji o 0,25 p. b.), a to až na historicky najnižšiu úroveň 1 %.

Eurozóna bola po Spojených štátoch amerických druhým najväčším regiónom, ktorý výrazne zasiahla finančná kríza začínajúca sa v roku 2007, čo si vyžiadalo okamžité zásahy ECB. Finančná kríza znamenala pre európsky bankový sektor rozšírenie objemu finančných prostriedkov, ktorý banky čerpali z ECB, ako aj prerozdelenie štruktúry splatností.

V júli 2009 začal Eurosystem realizovať *Program nákupu krytých dlhopisov*, ktorého cieľom je podpora poklesu dlhodobých úrokových sadzieb na peňažnom trhu, podpora bánk pri poskytovaní úverov súkromnému sektoru, pomoc pri zlepšení likvidity dôležitých segmentov súkromného trhu a zjednodušenie prístupu k prostriedkom pre banky a podniky. Tento program potrvá do júna 2010. Po odznení recesie bude kľúčovou úlohou ECB optimálne načasovanie opätovného sprísňovania menovej politiky.

¹³ Eurosystem je súčasťou Európskeho systému centrálnych bánk, ktorý pozostáva z ECB a centrálnych bánk všetkých členských štátov Európskej únie.

¹⁴ Rada guvernérov je najvyšším riadiacim orgánom ECB, ktorý prijíma strategické rozhodnutia. Tvoria ju členovia Výkonnej rady ECB (prezident ECB, viceprezident ECB a štyria ďalší členovia) a guvernéri všetkých národných centrálnych bánk eurozóny. Členovia Výkonnej rady a guvernéri centrálnych bánk všetkých členských štátov Európskej únie tvoria Generálnu radu.

Napriek mnohým zmenám spojeným s prijatím eura zostáva hlavným cieľom menovej politiky udržanie cenovej stability v strednodobom horizonte, čo v prípade Eurosystemu znamená udržiavanie medzoročného rastu spotrebiteľských cien tesne pod úrovňou 2 %. Eurosystem popri menovej politike rozhoduje o devízových intervenciách, objeme peňazí v obehu a o medzinárodnej spolupráci. Národná banka Slovenska vykonáva trhové operácie a devízové intervencie, vydáva eurobankovky a euromince. V nezmenenom rozsahu si plní úlohy v oblastiach, ako riadenie obehu peňazí, zabezpečovanie fungovania platobného styku či dohľad nad platobnými systémami. Zároveň naďalej vykonáva dohľad nad finančným trhom v oblasti bankovníctva, kapitálového trhu, poisťovníctva a dôchodkového sporenia. Národná banka Slovenska spravuje vlastné rezervy a spolupracuje pri operatívnom riadení devízových rezerv s ECB.

Vplyv zavedenia eura na slovenskú ekonomiku

Pre dôsledky globálnej krízy, ako aj z dôvodu zatiaľ krátkeho členstva v menovej únii je dnes zložité hodnotiť doterajšie prínosy a náklady zavedenia eura na Slovensku. Hoci na komplexné hodnotenie vplyvu zavedenia eura na slovenskú ekonomiku bude rozhodne potrebné dlhšie časové obdobie, už počas prvého roka členstva v eurozóne tento integračný krok prináša:

- zníženie transakčných nákladov – tento prínos je najvýraznejší v malých a otvorenejších ekonomikách, medzi ktoré Slovensko nepochybne patrí;
- zvýšenie kurzovej stability – meny veľkých ekonomických celkov sú odolnejšie voči špekulačným útokom;
- pokles kurzového rizika slovenských subjektov a tým i nákladov na zabezpečenie sa proti nemu;
- stabilnejšiu situáciu na dlhopisovom trhu;
- ľahšiu porovnateľnosť cien s ostatnými krajinami eurozóny.

Hodnotenie prípadného zvýšenia prílevu PZI, rastu obchodnej výmeny, zrýchlenia hospodárskeho rastu, zvýšenia zamestnanosti či väčšej ekonomickej a politickej dôležitosti v medzinárodných záležitostiach vplyvom zavedenia jednotnej európskej meny však bude možné až v strednodobom, resp. dlhodobom horizonte, osobitne so zreteľom na prebiehajúcu krízu.

Na druhej strane, popri jednorazových technických nákladoch na menovú konverziu sa za náklad Slovenska v súvislosti so vstupom do eurozóny považuje strata nezávislej menovej politiky a s ňou i možnosti ovplyvňovať vývoj domácej ekonomiky prostredníctvom štandardných nástrojov, ako sú výška úrokových sadziieb a úroveň výmenného kurzu. O to dôležitejšími sa teda stávajú iné kanály zabraňovania vzniku nerovnováh, pričom za kľúčové možno považovať zdravú fiškálnu politiku a pružný trh práce.

Vzhľadom na vysokú otvorenosť a malý rozmer slovenskej ekonomiky sa v stredno- a dlhodobom horizonte očakáva prevažna prínosov zavedenia jednotnej európskej meny nad nákladmi. Avšak bilancia efektov členstva v eurozóne bude vo významnej miere závisieť od ďalšieho smerovania európskej integrácie, ako aj od vývoja ostatných, najmä veľkých členských ekonomík, podmieneného i smerovaním globálnej ekonomiky.

Vývoj inflácie

Napriek tomu, že Slovensko prijatím eura stratilo výhodu priaznivého vplyvu posilňovania kurzu na infláciu, jej úroveň dosahuje historicky najnižšie hodnoty. Pred vstupom do eurozóny bol inflačný vývoj na Slovensku výrazne determinovaný externými faktormi, najmä rastom svetových cien ropy a poľnohospodárskych komodít. Blížiac sa prijatie eura vyvolávalo ďalšie obavy z inflačných tlakov. Cenový vývoj však ukázal, že tieto obavy neboli opodstatnené a vplyv zavedenia eura

na spotrebiteľské ceny bol zanedbateľný. Inflačný vývoj na Slovensku bol však znovu významne ovplyvnený externými faktormi, a to najmä v súvislosti s prebiehajúcou globálnou hospodárskou krízou.

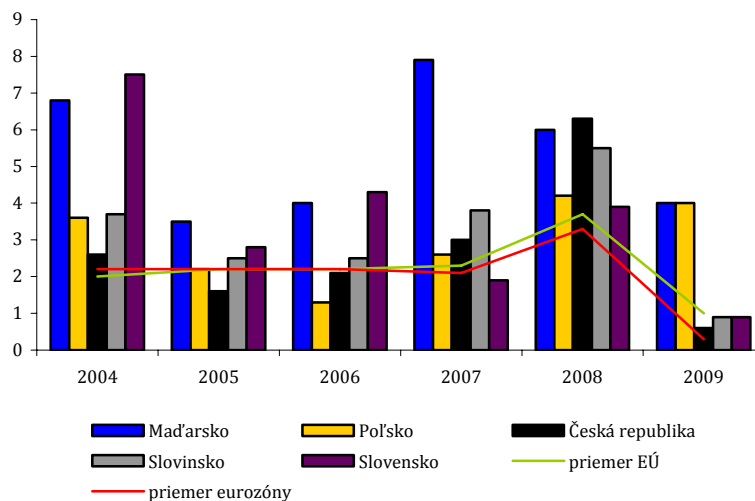
Podľa NBS dosiahol na Slovensku vplyv zavedenia eura – t. j. efekt stanovenia novej (vyššej) ceny v dôsledku prechodu na novú menu – tzv. *changeover* efekt – na celkovú infláciu meranú harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien (HICP) v januári 2009 úroveň 0,15 percentuálneho bodu (ako stred intervalu 0,12 až 0,19 p. b. pri zohľadnení najnižšej a najvyššej hodnoty z výsledkov piatich použitých metód výpočtu) (NBS, 2009). Pri analyzovaní vývoja položiek spotrebného koša sa do úvahy brali len tie, ktoré zaznamenali zvýšenie cien. Tento výsledok je porovnateľný s odhadmi vplyvu zavedenia eura v iných krajinách a potvrdzujú ho aj analýzy MF SR (MF SR, 2009a) a Štatistického úradu SR. V prípade, že pri výpočte by sa brali do úvahy aj položky, ktoré vplyvom zavedenia eura zaznamenali pokles cien (napr. zníženie cien vplyvom zaokrúhlenia v sektore potravín či v prípade poplatkov štátu), *changeover* efekt ako príspevok eura k vývoju inflácie v januári 2009 by bol dokonca kvantifikovaný na úrovni 0,0 p. b. ako stred intervalu –0,12 až 0,12 p. b.

Inflácia meraná harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien dosiahla v roku 2009 na Slovensku najnižšiu úroveň v histórii, a to len 0,9 %, t. j. o celé 3 p. b. nižšiu než v predchádzajúcom roku (graf 21). Miera inflácie sa od septembra 2008 spomaľovala, pričom v októbri 2009 ceny dokonca klesali a v septembri, novembri i decembri stagnovali. Za celý rok došlo k poklesu cien tovarov o 0,8 %, zatiaľ čo ceny služieb vzrástli o 4,4 % (graf 22), čím sa i v krízovom období potvrdil trend cenového dobiehania v službách. Slovensko vykázalo výrazne nižšiu hodnotu HICP než Maďarsku či Poľsko, kde spotrebiteľské ceny rástli v dôsledku oslabenia národných mien. Podobne ako v Slovinsku, HICP na Slovensku sa nachádza pod úrovňou priemeru

EÚ, avšak nad priemerom eurozóny, ktorej niektorí členovia vykazali v roku 2009 defláciu. Nižšiu infláciu v porovnaní s priemerom eurozóny Slovensko dosiaľ zaznamenalo len v roku 2007, t. j. v období, keď bolo potrebné splniť maastrichtské kritériá.

Graf 21

Vývoj HICP na Slovensku v porovnaní s inými krajinami strednej Európy, s priemerom EÚ a eurozóny v rokoch 2004 – 2009 (%)

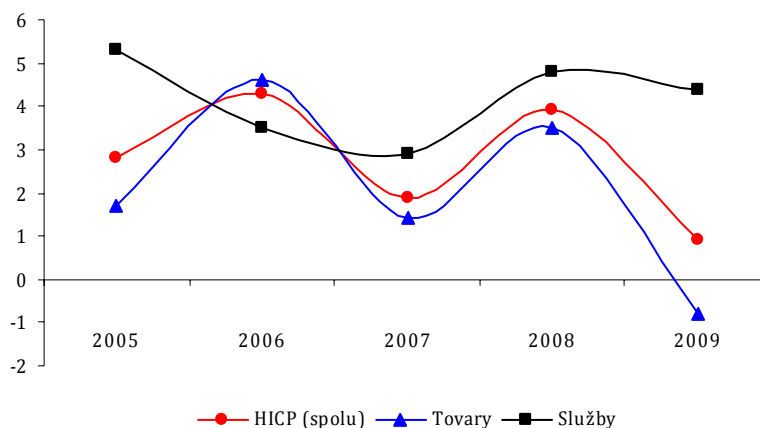
Prameň: Eurostat (2010).

Spotrebiteľské ceny merané indexom CPI zaznamenali v roku 2009 najnižší medzročný nárast od roku 1990, a to len o 1,6 %, zatiaľ čo v predchádzajúcom roku sa zvýšili až o 4,6 %. Inflácia sa od prvého štvrtroka postupne znižovala, len v decembri (v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka) vplyvom rastúcich cien ropy prvýkrát od septembra 2008 nepatrne vzrástla. Zvýšenie cien sa v roku 2009, podobne ako v predchádzajúcom roku, zaznamenalo najmä v položkách alkoholické

nápoje a tabak (8 %); bývanie, voda, elektrina, plyn (6,6 %); zdravotníctvo (6,6 %); vzdelávanie (5,5 %); hotely, kaviarne a reštaurácie (5 %). V kontraste s vývojom v roku 2008 však došlo k poklesu cien v doprave (-6,4 %), ako aj v potravinách a nealkoholických nápojoch (-3,2 %).

G r a f 22

Vývoj HICP v členení na tovary a služby v rokoch 2005 - 2009
(medziročná zmena, %)

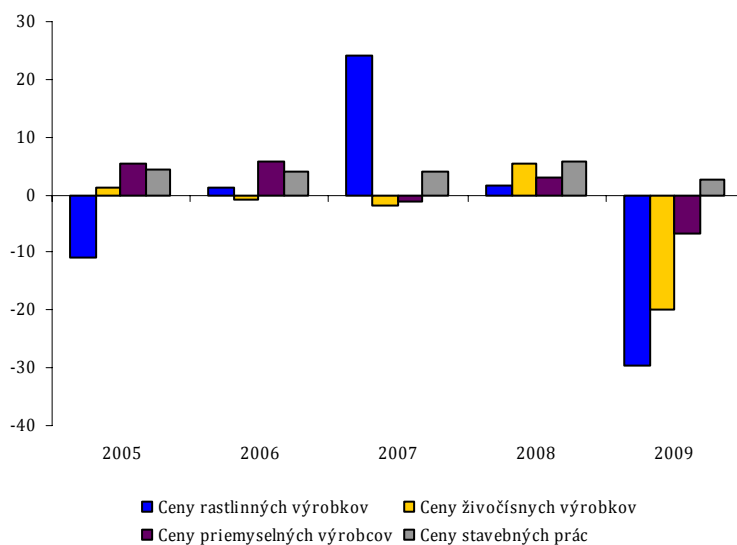

Prameň: NBS (2010).

Vo výrobnej sfére v roku 2009 najviac klesli ceny poľnohospodárskych výrobkov (-24,6 %), hlavne ceny rastlinných výrobkov (graf 23). Zatiaľ čo v roku 2007 a v prvej polovici roka 2008 bol v dôsledku prevahy dopytu nad ponukou spojenou s poklesom zásob a panikou na globálnych trhoch zaznamenaný aj na Slovensku výrazný nárast cien rastlinných výrobkov, v lete 2008 začalo vplyvom rastu ponuky dochádzať ku korekcii abnormálneho vývoja z predchádzajúceho obdobia (graf 24). Medziročný prepád cien rastlinných výrobkov sa spomalil až koncom roka

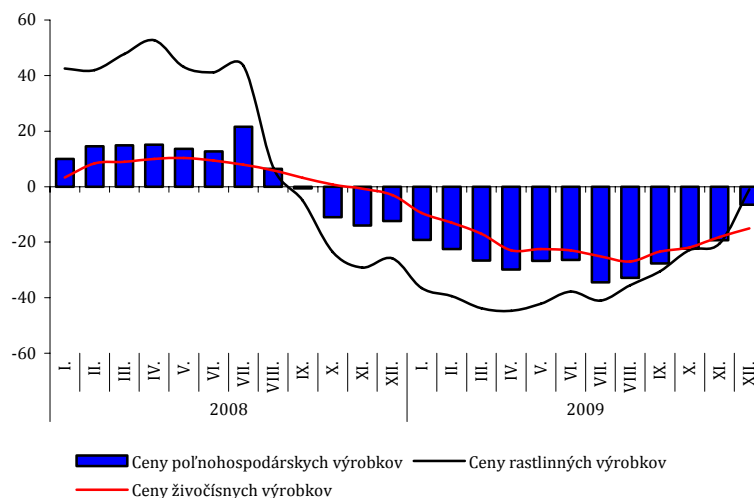
2009, najmä vďaka spomaleniu poklesu cien obilnín. Ceny priemyselných výrobcov zaznamenali v roku 2009 vplyvom znižovania cien energií a nerastných surovín pokles o 6,6 %, zatiaľ čo ceny stavebných prác vzrástli o 2,7 %. V oboch prípadoch došlo k spomaleniu dynamiky cien v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi (graf 23).

Graf 23
Medziročné zmeny cien rastlinných výrobkov, živočíšnych výrobkov, priemyselných výrobcov a stavebných prác v rokoch 2005 – 2009 (%)

Prameň: NBS (2010).

Graf 24
Medziročné zmeny cien poľnohospodárskych výrobkov v členení
na rastlinné a živočíšne výrobky v jednotlivých mesiacoch rokov
2008 a 2009 (%)

Prameň: NBS (2008 – 2010).

Na záver možno skonštatovať, že rozhodujúcim faktorom rekordne nízkej inflácie v roku 2009 bola globálna hospodárska kríza. Ceny zaznamenali slabý nárast najmä v dôsledku:

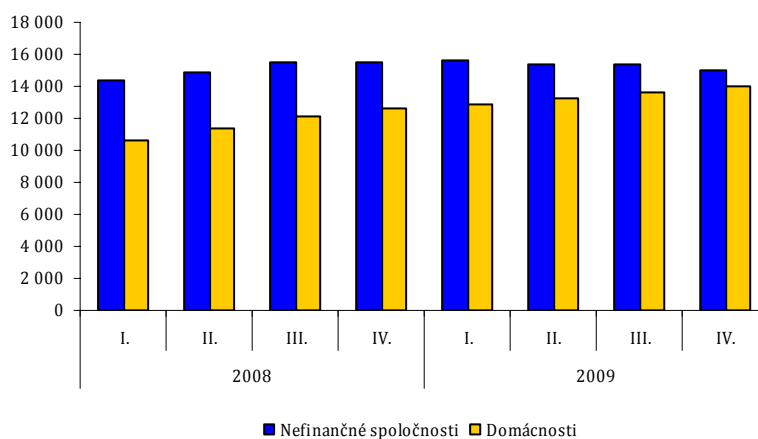
- zostrenia konkurenčného boja medzi výrobcami tovarov, poskytovateľmi služieb a obchodníkmi vplyvom slabného zahraničného i domáceho dopytu;
- zníženia tlakov na rast miezd;
- relatívne nízkych svetových cien ropy, najmä začiatkom roka;
- previsu ponuky obilnín nad dopytom vplyvom vysokých zásob z predchádzajúceho roka.

Vzhľadom na očakávané postupné oživovanie svetovej ekonomiky sprevádzané zvyšovaním zahraničného dopytu a rastom cien ropy, ako aj možnosť cenového dobiehania v slovenskej ekonomike výlučne cez inflačný kanál možno v ďalších rokoch očakávať opätovný nárast cien. Takýto vývoj bude sprevádzaný poklesom reálnych úrokových mier, čo by sa mohlo priaznivo prejavíť na zvýšení investícií a následne i ekonomickej výkonnosti Slovenska.

Vo vývoji úverov došlo v posledných dvoch rokoch k zmenšovaniu rozdielu medzi objemom úverov poskytovaných nefinančným spoločnostiam a úverov poskytovaných domácnostiam (graf 25). Tento vývoj bol vyvolaný obmedzením úverovania podnikového sektora v roku 2009, a to tak vplyvom väčšej opatrnosti bánk, ako aj vplyvom zníženia dopytu po nových úveroch v súvislosti s poklesom investičných príležitostí počas krízy. Na druhej strane naďalej rástli úvery domácnostiam, ktoré banky vnímajú ako menej rizikové v porovnaní s podnikmi.

G r a f 25

Stav úverov nefinančným spoločnostiam a domácnostiam v jednotlivých štvrtrokoch rokov 2008 a 2009 (mil. eur)

Prameň: NBS (2010).

6. VEREJNÉ FINANČIE

V druhej polovici roka 2008 sa v slovenskej ekonomike začali prejavovať prvé dôsledky globálnej ekonomickej a finančnej krízy, ktoré sa naplno preukázali v roku 2009. Negatívny vplyv krízy spojený s negatívnym rastom HDP sa nevyhnutne odrazil aj v hospodárení rozpočtu verejnej správy (RVS). Východiská RVS boli pri jeho schvaľovaní viac ako optimistické. Rozpočet ráatal s rastom HDP na úrovni 6,4 %, rastom zamestnanosti o 1 % a rastom exportu o 8,9 %. Vláda na tieto skutočnosti pri schvaľovaní rozpočtu nereflektovala. Rozpočet bol schválený na základe uvedených optimistických predpokladov, ktoré sa, pravda, už v prvých mesiacoch roka 2009 ukázali ako nerealistické. Zmeny na domácom trhu a externom prostredí neboli dostatočne reflektované ani v revidovanej prognóze MF SR, ktorá predpokladala hospodársky rast v roku 2009 na úrovni 2,4 %. Až tretia revízia oficiálnej prognózy MF SR zo septembra 2009 sa najviac priblížila k očakávanému vývoju základných makroekonomických ukazovateľov. Aj napriek sťaženým východiskám, ktoré predstavovala neistota vyvolaná finančnou a hospodárskou krízou môžeme konštatovať, že pri tvorbe prognózy príjmov a výdavkov sa potvrdil odklon od uplatňovania konzervatívneho prístupu pri zostavovaní rozpočtu. Na zmiernenie dôsledkov krízy vláda schválila niekoľko balíčkov opatrení. Prvú sériu opatrení vláda schválila 6. novembra 2008 a zameriavala sa primárne na:

- analýzu stavu kontrahovania a čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov v programovom období 2004 až 2006 vrátane spracovania krátkodobého krízového plánu;
- spracovanie analýzy stavu príprav a čerpania prostriedkov vo všetkých operačných programoch Národného strategického referenčného rámca (NSRR) vrátane plánu efektívneho čerpania

prostriedkov v programovom období 2007 – 2013 ako efektívneho nástroja hospodárskeho rastu;

- zabezpečenie realizácie PPP projektov v oblasti výstavby diaľničnej siete v plánovanom rozsahu;
- prehodnotenie rozpočtových cieľov salda verejnej správy na roky 2009 – 2011.

Finančná kríza sa prejavila predovšetkým výrazným poklesom príjmov verejnej správy. V porovnaní s predchádzajúcim rokom 2008, posledným rokom pred prijatím eura, došlo vplyvom kombinácie všetkých uvedených faktorov k značnému rastu deficitu štátneho rozpočtu, resp. rozpočtu verejnej správy.¹⁵ Podrobnejšie sa zmenám v štruktúre a ich príčinám v jednotlivých častiach RVS venuje pozornosť v nasledujúcej podkapitole.

Štátny rozpočet

Pre potreby našej analýzy berieme do úvahy východiská rozpočtu v podobe schválenej Zákonom o štátnom rozpočte v roku 2008.¹⁶ Umožní to lepšie ilustrovať vplyv finančnej krízy na štátny rozpočet. Návrh štátneho rozpočtu na rok 2009 ráta s príjmami vo výške 13,1 mld eur, výdavkami vo výške 14,1 mld eur a celkovým deficitom na úrovni 1 mld eur. Už v druhej polovici roka 2008 a začiatkom roka 2009 bolo zrejmé, že vývoj predovšetkým príjmovej stránky rozpočtu bude v porovnaní so schváleným rozpočtom výrazne nižší. Treba poznamenať, že k zhoršeniu fiškálnej pozície došlo vo väčšine krajín EÚ. Pokles výkonnosti ekonomiky spojený s rastom nezamestnanosti, výpadok daňových, ako aj nedaňových príjmov, nízka miera čerpania zdrojov

¹⁵ Podrobnejšie údaje budú dostupné po publikovaní štátneho záverečného účtu.

¹⁶ Už pri zostavovaní rozpočtu na rok 2009 bolo zrejmé, že finančná a hospodárska kríza sa nevyhnutne odrazí aj na hospodárení rozpočtu verejnej správy. Ministerstvo financií však na upozornenia o nerealisticky nastavených príjmoch rozpočtu zareagovalo úpravou rozpočtu až ku koncu roka 2009.

z rozpočtu EÚ, realizované protikrízové opatrenia predovšetkým v daňovej oblasti (zvýšenie nezdaniteľnej časti základu, skrátenie lehoty vrátenia nadmerných odpočtov dane z pridanej hodnoty (DPH) podnikateľským subjektom zo 60 na 30 dní, úprava vstupnej ceny pri odpisovaní hmotného a nehmotného majetku), opatrenia na trhu práce (sociálne podniky, príspevky na pracovné miesto, príspevky zmiernujúce odvodové zaťaženie) predstavovali hlavné dôvody zhoršenia hospodárenia štátneho rozpočtu.

Plnenie rozpočtových príjmov a výdavkov v porovnaní s predchádzajúcim rokom zachytáva tabuľka 13. Celkové príjmy boli oproti schválenému návrhu nižšie takmer o 20 % a v porovnaní s rokom 2008 boli nižšie o 7,1 %. Pokles sa zaznamenal prakticky vo všetkých hlavných položkách tvoriacich príjmy štátneho rozpočtu. Plnenie daňových príjmov bolo na úrovni 81,2 %, nedaňových príjmov na úrovni 92,6 % a v položke granty a transfery sa dosiahlo plnenie len na 72,2 %. Pri bližšom pohľade na štruktúru príjmov bol najvyšší výpadok zaznamenaný pri dani z príjmov fyzických osôb, keď oproti plánovanému výberu vo výške 123 mil. eur bolo vybraných len 29 mil. eur. Oproti schválenému rozpočtu to predstavovalo len 23,3 % plnenie. Tento dramatický pokles sa vzhľadom na rozpočtové určenie dane prejavil aj v hospodárení samospráv, pretože výnos z tejto dane predstavuje významnú časť ich rozpočtov. Vo výnose dane z príjmov fyzických osôb sa tak prejavili efekty rastúcej miery nezamestnanosti.

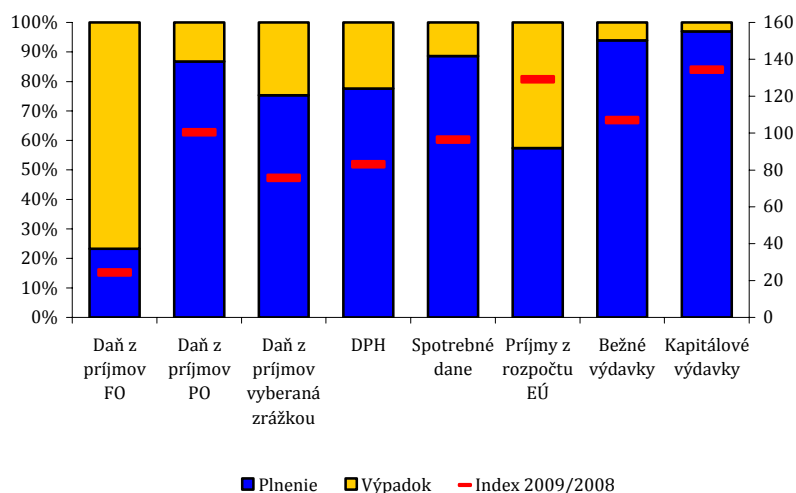
Dlhodobou problematickým zostáva čerpanie prostriedkov z rozpočtu EÚ. Dokazuje to aj objem vyčerpaných zdrojov, ktorý bol oproti plánu len na úrovni 57,4 %. V porovnaní s predchádzajúcim rokom sa zvýšil objem rozpočtovaných príjmov približne o 1 mld eur na 1,8 mld eur, avšak v rámci tohto prírastku došlo k vyčerpaniu len 117 mil. eur. Výpadok spotrebných daní a dane z pridanej hodnoty prispel najvýraznejšie k poklesu daňových príjmov. Plnenie DPH dosiahlo úroveň 77,5 % a spotrebných daní 88,6 %. Celkový výpadok len v týchto dvoch položkách predstavoval 1,3 mld eur.

Tabuľka 13
Vývoj štátneho rozpočtu v roku 2009 v mil. eur

Ukazovateľ	Skutočný 2008	Návrh 2009	Upravený 2009	Skutočnosť 2009	% plnenia pôvodný	% plnenia upravený	Index skutočnosť 2009/2008
Príjmy spolu	11 352	13 116	10 971	10 541	80,4	96,1	92,9
v tom:							
1. daňové	9 023	9 886	7 871	8 025	81,2	102,0	88,9
z toho:							
daň z príjmov FO	118	123	39	29	23,3	73,5	24,3
daň z príjmov PO	2 122	2 455	2 078	2 130	86,7	102,5	100,4
daň z príjmov vyberaná zrážkou	206	207	153	156	75,2	102,1	75,6
DPH	4 632	4 960	3 715	3 846	77,5	103,5	83,0
spotrebné dane	1 906	2 072	1 829	1 835	88,6	100,3	96,3
2. nedaňové	874	894	676	828	92,6	122,5	94,8
3. granty a transfery	1 456	2 336	2 424	1 688	72,2	69,6	115,9
z toho:							
príjmy z rozpočtu EÚ	837	1 883	1 883	1 081	57,4	57,4	129,1
Výdavky spolu	12 057	14 125	14 125	13 332	94,4	94,4	110,6
v tom:							
bežné výdavky	10 449	11 898	11 898	11 173	93,9	93,9	106,9
kapitálové výdavky	1 607	2 227	2 227	2 159	96,9	96,9	134,3
Schodok/Prebytok	-704	-1 009	-3 154	-2 791	80,4	96,1	396,4

Prameň: MF SR (2010); vlastné výpočty.

Graf 26
Plnenie a výpadok vybraných položiek štátneho rozpočtu
v roku 2009

Prameň: MF SR (2010); vlastné výpočty.

V porovnaní s rokom 2008 došlo k poklesu celkových príjmov z 11,3 mld eur na 10,5 mld eur, čo predstavovalo medziročný pokles o 7,1 %. Celkové daňové príjmy klesli o 11,1 %, pričom najvyšší pokles o 75,7 % sa zaznamenal pri dani z príjmov fyzických osôb. Výnos dane z príjmov právnických osôb zostal oproti predchádzajúcemu roku nezmenený a dosiahol mierny rast o 0,4 %. Najvýraznejší prepád nastal pri dani z pridanej hodnoty, keď jej výnos medziročne klesol o 17 %, čo predstavovalo 786 mil. eur. V položke granty a transfery vzrástol medziročne príjem o 15,9 % z 1,4 mld eur na 1,7 mld eur, medziročný nárast príjmov z rozpočtu EÚ bol na úrovni 29,1 %, čo predstavovalo rast o 244 mil. eur.

Celkové výdavky vzrástli medziročne o 10,6 %. Z hľadiska bežných a kapitálových výdavkov došlo k medziročnému rastu

v oboch položkách. Bežné výdavky vzrástli o 6,9 % a kapitálové až o 34,3 %.¹⁷

Hospodárenie štátneho rozpočtu sa podľa uvedených údajov vyvíjalo v roku 2009 v porovnaní s rokom 2008 nepriaznivo. Keďže nedošlo k úsporám na strane výdavkov, resp. zvyšovaniu príjmov, hospodárenie vyústilo do deficitu, ktorý bol vyšší o 2 mld eur ako v predchádzajúcom roku. Aj napriek už spomenutým negatívnym javom prítomným v procese prípravy rozpočtu v posledných rokoch sa hospodárenie štátneho rozpočtu nevyvíja hospodáreniu ostatných krajín eurozóny, pretože väčšina krajín zaznamenala zhoršenie fiškálnej pozície a boli zaradené do procedúry nadmerného deficitu. Neznamená to však, že nie je potrebné vyvinúť v nasledujúcich rokoch úsilie konsolidovať hospodárenie celého okruhu verejných financií.

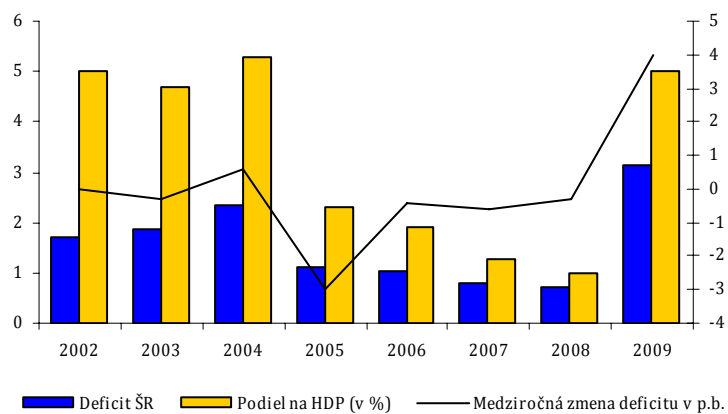
Deficit štátneho rozpočtu a dlh centrálnej vlády

Deficit štátneho rozpočtu dosiahol v roku 2009 hodnotu 2,79 mld eur, čím presiahol plánovanú hodnotu o 1,7 mld eur resp. o 176,5 %. Jeho podiel na HDP dosiahol hodnotu 4,4 % HDP, čo predstavovalo oproti roku 2008 nárast o 3,4 percentného bodu. Príčinou bol pokles príjmov verejnej správy (VS) pri súčasnom zachovaní objemu výdavkov schváleným v pôvodnej verzii rozpočtu.

Dlh ústrednej vlády (ako dôsledok sústavného deficitného hospodárenia štátneho rozpočtu) dosiahol v roku 2009 hodnotu 21,3 mld eur (graf 28). Deficitné hospodárenie štátneho rozpočtu vyústilo do medziročného rastu dlhu centrálnej vlády o 3,6 mld eur. V pomere k HDP dosiahol dlh hodnotu 33,6 % a medziročne vzrástol o 7,44 percentného bodu. Predstavovalo to druhý najvyšší medziročný nárast dlhu od roku 1999.

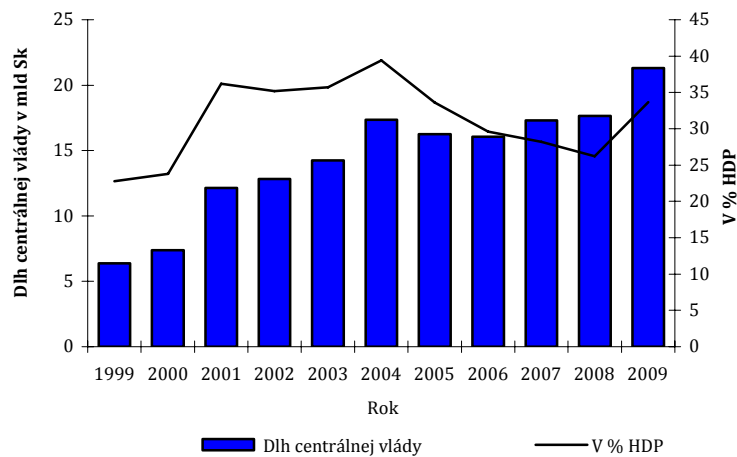
¹⁷ Nedostupnosť údajov nám neumožňuje bližšie identifikovať štruktúru výrazného medziročného rastu predovšetkým v kategórii kapitálových výdavkov.

Graf 27
Vývoj deficitu štátneho rozpočtu v rokoch 2002 – 2009

Prameň: MF SR (2010); vlastné výpočty.

Graf 28
Vývoj dlhu centrálnej vlády v roku 1999 – 2009

Prameň: MF SR (2010); vlastné výpočty.

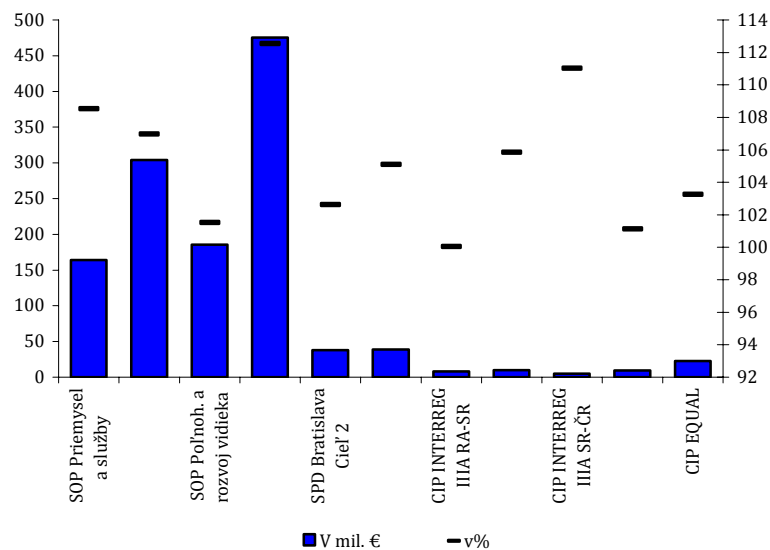
V porovnaní s predchádzajúcim rokom došlo v rámci štruktúry dlhu centrálnej vlády k rastu domáceho dlhu o 8,4 % a poklesu zahraničného dlhu o 14,2 %. Z hľadiska splatnosti došlo k rastu dlhu so splatnosťou nad jeden rok o 4,5 % a poklesu krátkodobého dlhu o 45,5 %. Priaznivý vývoj dlhu centrálnej vlády v posledných rokoch ovplyvnil vysoký ekonomický rast, ktorý však v najbližších rokoch nebude poskytovať vláde taký manévrovací priestor pri realizácii vlastných priorít, ako to bolo v posledných rokoch. Obmedzenia vyplývajúce z členstva v eurozóne jasne určujú mantinely fiškálnej politiky a zaväzujú Slovensko konsolidovať verejné financie do roku 2012 (procedúra nadmerného deficitu).

Implementácia štrukturálnej pomoci EÚ v programových obdobiach 2004 – 2006 a 2007 – 2013

Aj v roku 2009 sme boli svedkami nedostatočného tempa implementácie štrukturálnej pomoci z fondov EÚ. Oproti pôvodne schválenému návrhu štátneho rozpočtu sa prostriedky z EÚ čerpali len vo výške 1,08 mld eur, čo predstavovalo 57,4 % plánovaného čerpania.

Rok 2009 bol posledným rokom čerpania pomoci z programového obdobia 2004 – 2006. Záverom roka 2009 boli prostriedky vyčerpané na 107,98 %. Najvyšší podiel čerpania na záväzku bol v tomto programovom období v Operačnom programe (OP) Základná infraštruktúra (112,5 %), INTERREG IIA SR-ČR (111 %), Sektorovom operačnom programe (SOP) Priemysel a služby (108,5 %), SOP Ľudské zdroje (107 %) a Jednotnom programovom dokumente (JPD) Bratislava Cieľ 3 (105 %). Podrobnejšia štruktúra čerpania zdrojov za jednotlivé kategórie a percentá čerpania sú zachytené v grafe 29.

Graf 29
**Vývoj čerpania štrukturálnej pomoci programového obdobia
 2004 – 2006 k 31. 12. 2009**

Prameň: MF SR (2009b).

Súčasný programový obdobia 2007 – 2013 vykazuje aj v roku 2009 veľmi nízku mieru čerpania. Medzi hlavné faktory, ktoré negatívne ovplyvňujú čerpanie štrukturálnych fondov, patria:

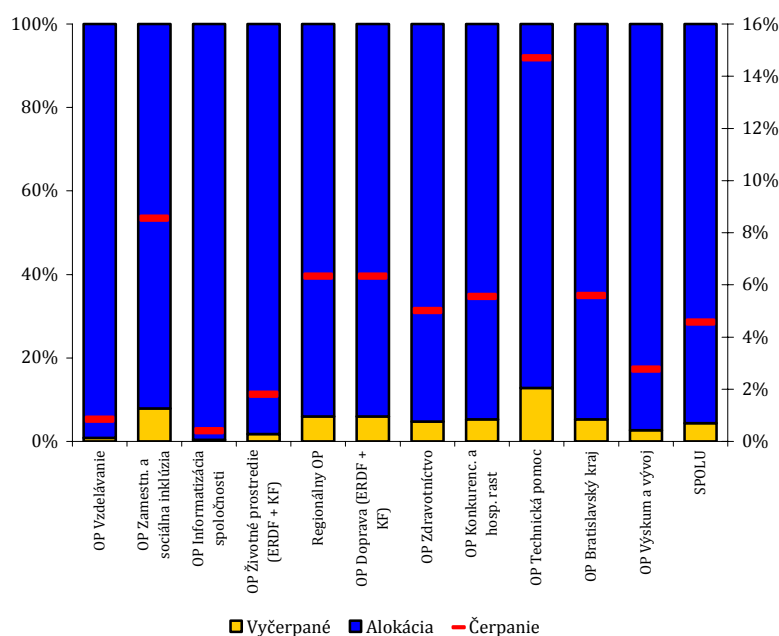
- paralelná implementácia dvoch programových období,
- oneskorenia pri schvaľovaní Národného Strategického referenčného rámca, ktoré vyústili do oneskorení pri implementácii operačných programov,
- nízka absorpčná kapacita na strane dopytu a ponuky,
- pretrvávajúci nedostatok stabilných administratívnych kapacít tak na národnej, ako aj regionálnej úrovni,
- nedostatočné skúsenosti s tvorbou projektov na strane žiadateľov,

- nedostatok domácich finančných zdrojov potrebných na spolufinancovanie projektov,
- rent-seeking správanie, netransparentnosť,
- kompetenčné spory medzi jednotlivými orgánmi zodpovednými za riadenia a implementáciu,
- administratívna náročnosť,
- zmeny v pravidlách finančnej kontroly a iné.

K záveru roka 2009 sa dosiahla úroveň 4,5 %, čo v porovnaní so záverom roka 2008 predstavovalo nárast len o 4,33 percentného bodu, došlo teda k miernemu zvýšeniu medziročného tempa čerpania (graf 30).

G r a f 30

Čerpanie štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu v programovom období 2007 – 2013 (Cieľ 1 a 2) k 31. 12. 2009 v %

Prameň: MF SR (2009b); vlastné výpočty.

Najvyššie čerpanie bolo podobne ako v minulom roku v OP Technická pomoc (14,7 %), OP Zamestnanosť a sociálna inklúzia (8,55 %), Regionálny OP (6,33 %) a OP Doprava (6,34 %). Najmenej čerpaných prostriedkov sa zaznamenalo z operačných programov Informatizácia spoločnosti (0,4 %), Vzdelávanie (0,85 %) a Životné prostredie (1,8 %). Zvýšené tempo čerpania sa vzhľadom na nevyhnutnosť vyčerpať záväzok z roku 2007 (pravidlo $n + 3$) očakáva v roku 2010, a to predovšetkým v OP Informatizácia a OP Vzdelávanie. Z hľadiska vývoja čerpania štrukturálnej pomoci je dôležité orientovať sa nielen na mieru čerpania, ale aj na efektívnosť vynaložených prostriedkov v rámci jednotlivých OP. Hodnotenie na základe efektívnosti však bude možné až v nasledujúcich rokoch pri dosiahnutí vyššieho objemu čerpaných zdrojov.

7. VÝHLAD NA ROK 2010

Prognózovanie v mimoriadnej situácii je nevyhnutne poznačené veľmi vysokou mierou neistoty. Takúto mimoriadnu situáciu vytvára ekonomická recesia. To by mal vnímať každý tvorca aj každý používateľ ekonomickej prognózy.

Slovenská ekonomika bola vzhľadom na svoju exportnú orientáciu aj dovoznú náročnosť vždy mimoriadne citlivá na vývoj vo vonkajšom prostredí. Závislosť od vonkajšieho prostredia sa ešte viac zvýraznila v priebehu súčasnej ekonomickej recesie: tak upadnutie SR do recesie, ako aj vymanenie sa z nej je predovšetkým funkciou vývoja vo vonkajšom prostredí. Interné faktory hrajú v čase prípravy tejto prognózy sekundárnu, nie však nulovú rolu. Tvorbu prognózy tak odvíjame od očakávaného vývoja vo vonkajšom ekonomickom prostredí.

Vplyvy z externého ekonomického prostredia

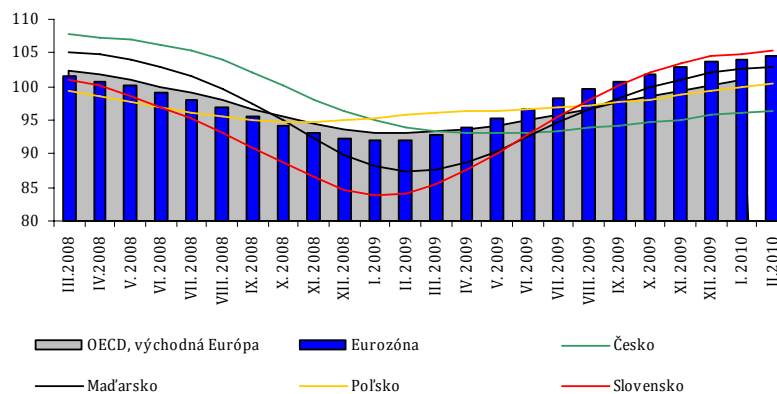
V súčasnosti sú rozhodujúce vplyvy z eurozóny, predovšetkým z Nemecka (vzhľadom na exportnú orientáciu SR a teritoriálnu štruktúru exportu). V čase prípravy tejto štúdie sa opakovali prevažne optimistické správy o blížiacom sa konci recesie (prichádzajúce zo špecializovaných inštitúcií zaoberajúcich sa konjunktúrou). Na dokumentovanie tohto javu použijeme indikátory klímy zostavované OECD a Ifo.

Od júlového (2009) obratu vo vývoji Composite Leading Indicator¹⁸ (CLI – zverejňuje ho OECD) sa jeho smerovanie k priaznivejším číslam až do začiatku roka 2010 upevňovalo. Vzhľadom na skúsenosti s CLI, z obratu v polovici roka 2009 vyplýva pravdepodobné citelné zlepšenie vývoja reálnej ekonomiky počnúc začiatkom roka 2010. Aktuálne hodnoty CLI naznačujú stupňovanie procesu oživenia v priebehu prvého polroka 2010 (aktuálne hodnoty naznačujú smerovanie v najbližších cca 6 mesiacoch). Je pozoruhodné, že výkyvy hodnôt CLI pre SR sú výraznejšie ako výkyvy CLI pre východoeurópske krajiny OECD či eurozónu (graf 31). Znamená to hlbší prepád v recesii, ale pravdepodobne aj citelnejšie oživenie pri ústupe recesie.

Pri zameraní sa na nemeckú ekonomiku (hlavný partner pre export zo SR) berieme do úvahy tri indexy klímy zostavované Ifo (graf 32). Po niekoľkých mesiacoch kontinuálneho zlepšovania všetkých troch indexov podnikateľskej klímy došlo v údajoch za II/2010 k narušeniu priaznivých tendencií (ale následne k ich obnoveniu v III/2010). Dočasne sa zhoršilo vnímanie situácie, naďalej sa však priaznivo vyvíjali očakávania. Mohlo to súvisieť s ukončovaním fungovania vládnych podporných nástrojov. Úroveň hodnôt indikátorov klímy je podobná ich úrovni v roku 2004, keď nebola prítomná globálna recesia.

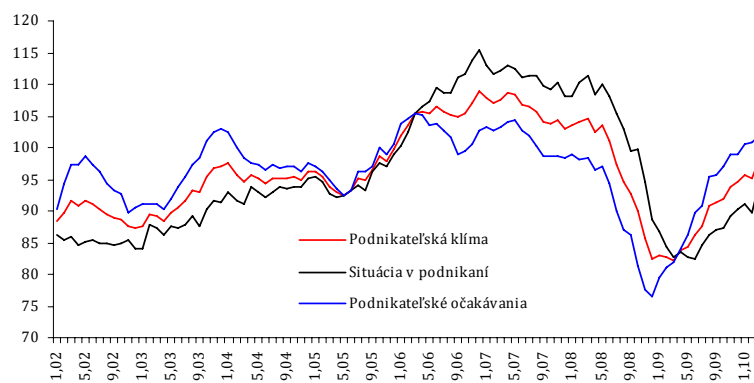
¹⁸ Bližšie <www.oecd.org/std/cli>.

Graf 31
Vývoj OECD Composite Leading Indicator
 (CLI, úroveň roka 2000 = 100)

Prameň: OECD (2009).

Graf 32
Vývoj indikátorov podnikateľskej klímy v Nemecku
 (úroveň roka 2000 = 100)

Prameň: Ifo (2010).

Z oboch typov menovaných indikátorov (OECD, Ifo) ešte nevyplýva samotné oživenie ekonomiky, iba očakávanie oživenia. Viaceré dostupné prognózy externého prostredia¹⁹ ukazujú, že známky oživenia prítomné od tretieho štvrťroka 2009 treba vnímať so značnou dávkou opatrnosti. Vyplýva z nich očakávanie postupného, nie priamočiareho oživenia (prognóza ekonomického rastu v tab. 14). Možné sú opakované oslabenia rastu. Dynamika oživenia má byť značne diferencovaná, s podstatne výraznejším oživovaním v menej vyspelých ekonomikách a plazivým oživovaním vo vyspelých. V prognóze IfW (2010, s. 25) sa uvádza: „Napriek silnému nárastu hodnôt indikátorov klímy neočakávame, že po úpadku produkcie v predchádzajúcom roku bude teraz nasledovať rovnako výrazná expanzia. Ekonomickú aktivitu zaťažujú adaptačné procesy, ktoré boli vyvolané splasnutím bubliny cien nehnuteľností, nižšími kurzami akcií a turbulenciami na finančných trhoch a viedli k zvýšenému sklonu k úsporám, zadržaniu investícií a výraznejšej averzii voči riziku.“ Iným dôvodom pre opatrnosť je, že zlepšenie situácie na trhu práce v štátoch OECD má zaosť za oživením produkcie. Situácia na trhu práce sa má ešte aj v roku 2010 mierne zhoršiť, až potom sa má začať zlepšovať.

T a b u l k a 14
Tempo ekonomického rastu v EÚ
v prognózach vybraných inštitúcií

	2007 (s)	2008 (s)		2009 odhad	2010 prognóza
Medziročná zmena reálneho HDP v %	2,9	0,8	IfW	-4,2	0,8
			Eurostat	-4,2	0,7
			Ifo	-4,0	1,0

Poznámka: s – skutočnosť.

Prameň: Eurostat (2010); IfW (2010); Ifo – EEAG (2010).

¹⁹ Pozri napríklad IfW (2009); IfW (2010); IMF (2009); OECD (2009).

Z vonkajšieho prostredia pravdepodobne nebudú pôsobiť významnejšie inflačné tlaky. Z uvedených prognóz vyplýva nepodstatné zrýchlenie rastu cenovej hladiny oproti roku 2009, stále však výrazne zaostávajúce za hodnotami z obdobia pred recesiou. Nemožno teda rátať s fenoménom „importovanej inflácie“.

Z faktorov spojených s externým prostredím pre ekonomiku SR vyplýva:

1. Vývoj produkcie vo vonkajšom prostredí bude v roku 2010 podstatne priaznivejší ako v roku 2009. Nebude však taký priaznivý, ako by vyplýval zo zlepšenia vývoja indikátorov podnikateľskej klímy. Navyše v čase zhotovenia tejto prognózy nebolo možné kvalitne odhadnúť očakávaný retardačný účinok dlhovej krízy v Grécku.
2. Oživovanie v regióne relevantnom z pohľadu ekonomiky SR bude skôr pozvoľné, s možnými opakovanými zakolísaniami v tempe ekonomického rastu (pozri aj obmedzujúce faktory v 2. kapitole).
3. Inflačné vplyvy z vonkajšieho prostredia nebudú podstatné.

Pôsobenie determinantov z domáceho prostredia

Ako sme už v úvode tejto kapitoly uviedli, domáce faktory pravdepodobne nebudú hrať prioritnú rolu pri určovaní makroekonomického vývoja v roku 2010. V tom sa súčasná recesia zásadne odlišuje od tých ekonomických recesií, s ktorými bola slovenská ekonomika konfrontovaná v uplynulých dvoch dekádach.²⁰

²⁰ Pri „transformačnej“ recesii 1990 – 1991 aj „stabilizačnej“ recesii 1999 – 2000 boli pre nástup aj ústup recesie rozhodujúce vnútorné faktory. Či už to boli na ekonomiku šokujúco pôsobiace elementárne reformy nastoľujúce základy trhovej ekonomiky (1990 – 1991) alebo súbory korekčných opatrení obnovujúce makroekonomickú stabilitu (1999 – 2000).

Keďže ekonomická recesia významne prispela k výraznému zhoršeniu hospodárenia s verejnými financiami, slovenská ekonomika sa nevyhne náročnému konsolidačnému procesu. Jeho realizácia vyplýva aj zo schváleného Rozpočtu verejnej správy na roky 2010 – 2012. Je preto pravdepodobné, že fiškálna politika bude pôsobiť skôr reštriktívne (sotva možno rátať s priamou podporou ekonomického rastu prostredníctvom fiškálnej expanzie). Vzhľadom na ďalej uvedené faktory sa však konsolidačný program dotkne roka 2010 iba v obmedzenej miere.

Pretože značná časť prejavov či následkov recesie (predovšetkým nepriaznivá situácia na trhu práce) pretrvá, takisto pretrvá aj požiadavka na existenciu neštandardných vládnych opatrení tlmiacich vplyv globálnej recesie na ekonomiku SR. Vláda už pri koncipovaní týchto opatrení rátala s ich účinnosťou do konca roka 2010. Účinnosť týchto opatrení nevyhnutne komplikuje fiškálnu konsolidáciu. Je potrebné počítať aj s reštriktčným účinkom pravdepodobného príspevku SR na stabilizáciu eurozóny, postihnutej dlhovou krízou (minimálne v Grécku).

Rok 2010 je rokom parlamentných volieb. To môže mať vplyv na formovanie hospodárskej politiky. Z tohto dôvodu očakávame skôr zdržanie sa rozhodných krokov v smere deklarovanej fiškálnej konsolidácie a ich odsúvanie na povolebné obdobie. Povolebný vývoj bude zrejme poznačený prípravou konsolidačných krokov bez ohľadu na výsledok týchto volieb. Implementácia takýchto krokov sa však pravdepodobne bude viazať až k začiatku roka 2011.

Očakávaný makroekonomický vývoj v SR

Po zmierňovaní hĺbky poklesu reálneho HDP v období 1. Q 2009 až 4. Q 2009 (z $-5,7\%$ na $-2,6\%$) očakávame v roku 2010 citelné zlepšenie medziročných zmien reálneho HDP. Dôležitú rolu pritom zohrá porovnávací základňa. Porovnávací základňa bola od posledného štvrtroka 2008 poznačená recesiou, mimoriadne

nízka je minuloročná porovnávací základňa na porovnávanie dát z prvého polroka 2010. Porovnávací základňa tak bude napomáhať to, aby aktuálne údaje dosahovali priaznivejšiu úroveň.

V roku 2010 tak bude tempo reálneho rastu HDP s odhadovanou hodnotou v intervale 3,1 % až 4,1 % podstatne priaznivejšie ako v roku 2009 minimálne z dôvodu priaznivého pôsobenia porovnávací základne. Ak by sme k tomu pridali aj vcelku pravdepodobné citelnejšie oživenie externého dopytu (a tým aj vývozu zo SR), tempo rastu HDP by sa mohlo priblížiť skôr hornej hranici uvedeného intervalu (prognózované údaje uvádzame aj v tab. 15). Posun smerom k ešte atraktívnejším hodnotám rastu HDP očakávame približne v roku 2012. Súvisí to s očakávaním krehkého oživenia v rokoch 2010 a 2011, sprevádzaného nápadnými prvkami tvorivej deštrukcie. Okrem vzájomného rušenia pozitívnych a negatívnych vplyvov (recesiou posilnenej!) kreatívnej deštrukcie na ekonomický rast rátame aj s nutnosťou povolebného nástupu fiškálnych reštrikcií, aj s investorskou opatrnosťou.

T a b u ľ k a 15

Prognóza vývoja vybraných makroekonomických parametrov SR na rok 2010

Parameter	Jednotka	2008	2009	2010
Medziročná zmena reálneho HDP	%	6,2	-4,7	3,1 – 4,1
Objem HDP v bežných cenách	mld eur	67,2	63,3	65,1 – 66,4
Medziročná zmena počtu pracujúcich podľa VZPS	%	3,2	-2,8	(-0,8) – (0,1)
Miera nezamestnanosti podľa VZPS	%	9,6	12,1	12,5– 13,1
Priemerná ročná miera inflácie meraná indexom spotrebiteľských cien	%	4,6	1,6	1,3 – 1,9

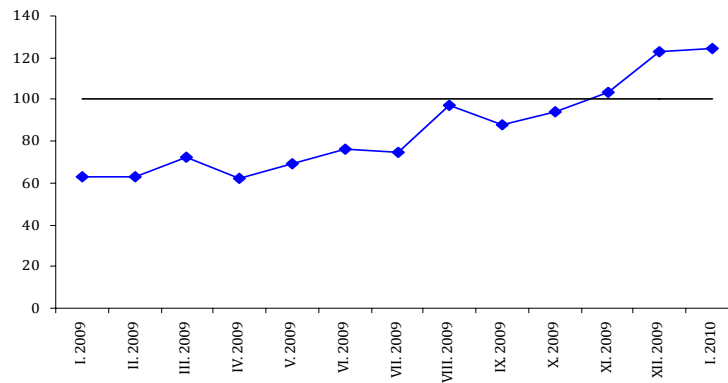
Prameň: Skutočné údaje za roky 2008 – 2009 podľa ŠÚ SR; na rok 2010 prognóza autorov.

V čase prípravy tejto prognózy už existovali dôkazy o oživovaní produkcie (pravda, nie vo všetkých odvetviach).

Medziročný index objemu nových objednávok v priemysle bol v januári 2010 na úrovni o 60 percentuálnych bodov vyššej ako v januári predchádzajúceho roka (opäť tu hrá rolu veľmi nízka základňa z predchádzajúceho roka, pozri graf 33).

G r a f 33

Medziročný index objemu nových objednávok v priemysle SR
(rovnaké obdobie predchádzajúceho roka = 100)

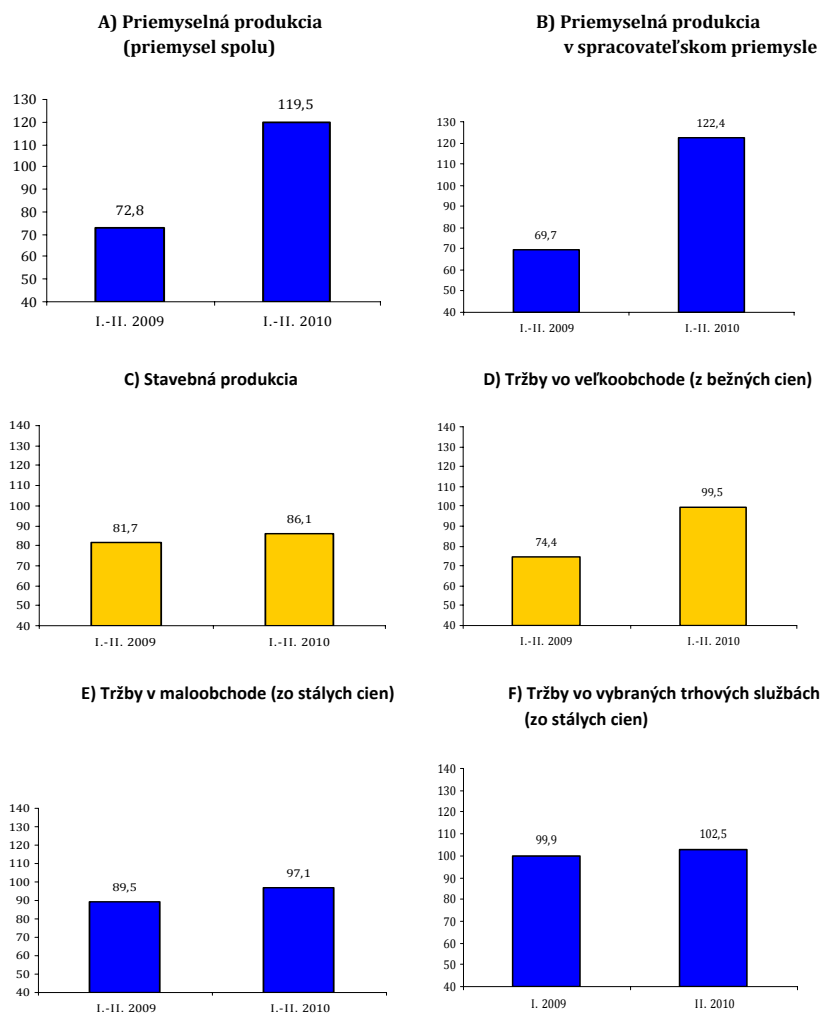

Prameň: ŠÚ SR (2010c).

Oživenie produkcie na začiatku roka 2010 je zjavné predovšetkým v priemysle (graf 34). Obzvlášť v spracovateľskom priemysle (t. j. v priemyselnej výrobe) je dynamika produkcie výrazne priaznivejšia ako na začiatku roka 2009.

V stavebníctve a vo vnútornom obchode (veľko- aj maloobchode) bolo možné na začiatku roka hovoriť iba o zmiernení tempa poklesu produkcie v porovnaní s rovnakým obdobím predchádzajúceho roka, nebol však ešte prítomný rast produkcie. V stavebníctve je dokonca zmiernenie poklesu nevýznamné. Príkladom odvetvia s atypickým vývojom v priebehu recesie je odvetvie vybraných trhových služieb. Stagnácia objemu produkcie odvetvia na začiatku roka 2009 bola mimoriadne priaznivým výsledkom v porovnaní s inými odvetviami.

Graf 34
Porovnanie medziročnej zmeny vybraných ukazovateľov
v prvých mesiacoch rokov 2008 a 2009
 (rovnaké obdobie predchádzajúceho roka = 100)

Poznámka: Zachytený je vývoj za prvé dva mesiace, za vybrané trhové služby, je to len prvý mesiac roka (podľa dostupnosti údajov v čase spracovania textu).

Prameň: ŠÚ SR (2010c).

Mierny medziročný rast v tomto odvetví na začiatku roka 2010 tak nie je nápadne odlišný od vývoja na začiatku roka 2009. Z tohto prehľadu jednoznačne vyplýva, že iniciátorom oživenia ekonomiky bude spracovateľský priemysel (ale upozorňujeme na obmedzenia uvedené v 2. kapitole tejto štúdie). Práve ten zrejme zareaguje na zlepšenie konjunktúrnej situácie v externom prostredí. Vo väčšine ostatných odvetví sa známky oživenia prejavujú s oneskorením.

Tzv. rýchly odhad tempa rastu HDP za prvý štvrt'rok (Štatistický úrad SR, 12. 5. 2010) priniesol odhadovanú hodnotu reálneho rastu HDP až na úrovni 4,6 %. Je to v porovnaní s údajmi za rok 2009 veľmi dobrý výsledok, napriek tomu považujeme za vhodné vnímať rastové vyhliadky v roku 2010 s dávkou opatrnosti. V druhom polroku 2010 sa aj vplyvom minuloročnej porovnávacej základne môžu tempá rastu HDP znížiť.

Zlepšenie parametrov trhu práce pravdepodobne zaostane za oživením produkcie. Dôvodov takéhoto meškania môže byť viac, napríklad:

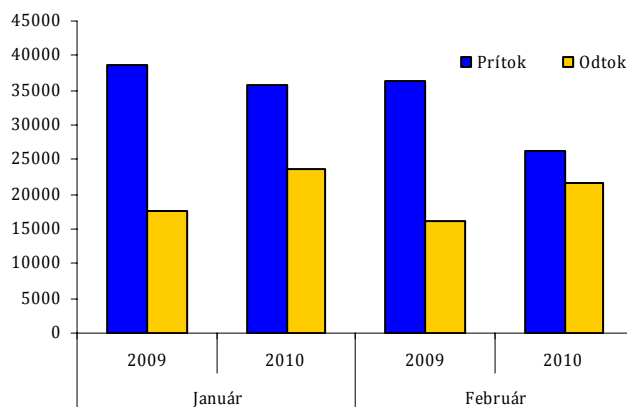
- V podnikoch mohol počas recesie vzniknúť segment čiastočne využívanej pracovnej sily, ktorá však nebola prepustená kvôli očakávaniu možného budúceho plného využitia. Na zlepšenie vývoja dopytu môžu podniky zareagovať opätovným plným využívaním takýchto pracovníkov bez potreby prijímať ďalších.
- Zamestnávateľia počkajú na posilnenie rastu dopytu, nebudú reagovať na prvý priaznivý výkyv dopytu prijímaním nových pracovníkov.
- Historická pamäť bude pôsobiť proti rozširovaniu stavu zamestnancov. Zamestnávateľia budú po skúsenosti s recesiou opatrní pri rozširovaní stavu zamestnancov (hlavne kmeňových). Môže tak vzniknúť aj nový stimul na rozmach samostatnej zárobkovej činnosti či na preferovanie prenajímania si pracovníkov pred prijímaním vlastných (kmeňových).

Priaznivým signálom je zlepšenie pomeru prítoku a odtoku uchádzačov o zamestnanie v evidencii úradov práce. Svedčí to o oživani tokov na trhu, hoci to zatiaľ ešte nestačilo na zvrät vo vývoji (graf 35).

Po dramatickom poklese počtu pracujúcich hlavne v druhom polroku 2009 sa očakáva ešte ďalší mierny pokles aj v roku 2010 (konkrétne údaje v tab. 15). Preto z hľadiska parametrov trhu práce sa dno recesie dosiahne pravdepodobne v roku 2010. Je totiž len málo pravdepodobné, aby bol relatívne slabý (na pomery SR pred recesiou) a značne sektorovo diferencovaný predpokladaný ekonomický rast v roku 2010 spojený s rastom zamestnanosti. Rast zamestnanosti (na úrovni celoročného údaju) sa podľa našich očakávaní dostaví až v roku 2011.

G r a f 35

Prítok a odtok uchádzačov o zamestnanie (v %)

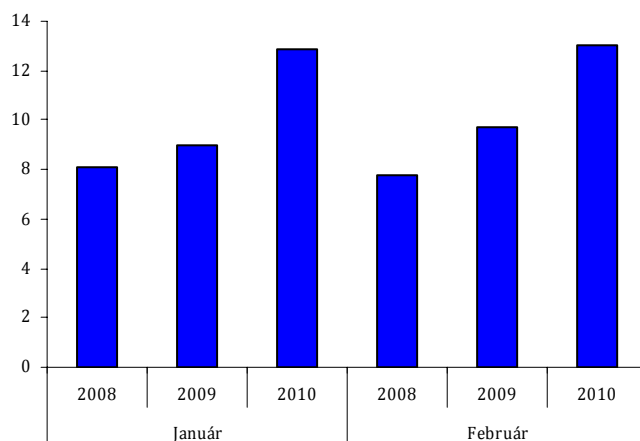
Prameň: ÚPSVaR (2009, 2010).

Nárast miery evidovanej nezamestnanosti bol na začiatku roka 2010 podstatne významnejší ako na začiatku roka 2009

(graf 36).²¹ Je to dôsledok oneskorenej a spočiatku miernej reakcie trhu práce na nástup recesie. To však neznamená, že by v podobnom tempe mala miera nezamestnanosti narastať aj v ďalšom priebehu roka. V ďalších mesiacoch roka 2010 bude miera nezamestnanosti už konfrontovaná s vyššou mierou nezamestnanosti aj v roku 2009 (iná porovnávacia báza z minulého roka) a navyše predpokladáme postupný nárast dopytu po pracovnej sile v odvetviach, ktoré ako prvé prekonávajú recesiю. Preto v celoročnom priemere očakávame len mierne zvýšenie miery nezamestnanosti nad úroveň roka 2009.

G r a f 36

Miera evidovanej nezamestnanosti (v %)

Prameň: ÚPSVaR (2009, 2010).

²¹ Kvôli dostupnosti dát z prvých mesiacov roka 2010 tu pracujeme s evidovanou nezamestnanosťou. Podobná úvaha však platí aj pre mieru nezamestnanosti podľa Výberového zisťovania pracovných síl, ktorú uvádzame v tabuľke 16.

Omeškanie obratu vývoja na trhu práce za obratom vo vývoji produkcie sa pravdepodobne odrazí aj vo vývoji miezd. Očakávame, že priemerná nominálna mzda sa medziročne zvýši len podobným tempom ako v roku 2009 (t. j. okolo 3 %) a tempo jej rastu bude výrazne odvetvovo diferencované. Oživenie po recesii sotva prinesie zmenšenie mzdových či príjmových disparít pri odvetvovom alebo regionálnom pohľade. Proti rýchlejšiemu rastu miezd bude pôsobiť stále vysoká (v prvej časti roka dokonca ďalej rastúca) miera nezamestnanosti, mimoriadny tlak na efektívnosť (daný recesiou), ochota pracovnej sily akceptovať nižšiu mzdu v záujme udržania pracovného miesta, nízka miera inflácie či extrémna opatrnosť zamestnávateľov pri regulácii nákladov. Na rast priemernej mzdy môže priaznivo pôsobiť obnovený rast tržieb a pridanej hodnoty či mierny nárast váhy vyššie vzdelaných na celkovom počte pracujúcich (keďže počas recesie boli prioritne prepúšťaní pracovníci s nižším stupňom vzdelania). Vzhľadom na nízku očakávanú mieru inflácie by malo byť aj nízke tempo rastu nominálnej spojené s nárastom reálnej mzdy.

Opatrné prekonávanie ekonomickej recesie nedáva priestor na zrýchlenie rastu cenovej hladiny. Predpokladáme, že zrýchleniu inflácie zabránia tieto faktory:

- krehká povaha oživenia a obavy producentov zvýšiť cenu pri prvých znakoch zvýšenia dopytu;
- už spomínaná absencia importovanej inflácie;
- politický tlak proti zvýšeniu regulovaných cien; vláda opakovane vyvíjala tlak na regulačné authority, aby nedopustili zvyšovanie regulovaných cien energií pre domácnosti; vo volebnom roku nepredpokladáme zásadnú zmenu tejto politiky; rast regulovaných cien však neabsentuje len z toho dôvodu, ale aj kvôli priaznivejšiemu vývoju nákladov regulovaných spoločností;
- zníženie spotrebnej dane na palivá a pokles regulovaných cien;

- ešte relatívne nízka úroveň cien strategických surovín; pokles cien týchto surovín bol automatickým vnútorným anti-krízovým opatrením svetovej ekonomiky.

Naopak, v prospech vyššej miery inflácie by mohli pôsobiť tieto faktory:

- vyššia dynamika agregátneho dopytu;
- efekt odloženého rastu cien; po mimoriadne nízkej miere rastu cien v predchádzajúcom roku sa zrejme objaví snaha kompenzovať to hneď, ako to okolnosti umožnia; možnosť tejto kompenzácie bude závisieť od obnovenia rastu dopytu a od celkového vývoja ekonomiky; skôr predpokladáme, že priestor na takúto kompenzáciu sa objaví až po roku 2010.

V roku 2010 bude mať vláda (pred- aj povolebná) vážne obmedzenia v realizácii svojich vlastných (autonómnych) priorít a obsah jej hospodárskej politiky bude stále predovšetkým reakciou na dôsledky globálnej recesie. Súhrnnou charakteristikou makroekonomického vývoja v SR v roku 2010 bude pravdepodobne výrazne diferencované oživenie produkcie pri meškaní zlepšenia situácie na trhu práce.

8. PREHLAD VYBRANÝCH LEGISLATÍVNYCH A HOSPODÁRSKOPOLITICKÝCH OPATRENÍ

Prijímanie hospodárskopolitických opatrení v roku 2009 bolo vo významnej miere ovplyvnené snahou vlády SR zamedziť negatívnym dôsledkom svetovej hospodárskej krízy. Na začiatku roka bola založená Rada pre hospodársku krízu, členmi ktorej sú zástupcovia Národnej banky Slovenska, odborov, zamestnávateľov, samospráv, bánk a zástupcovia jednotlivých ministerstiev. Rada má za cieľ navrhovať spôsoby boja proti hospodárskej kríze a jej dôsledkom, ktoré potom predkladá vláde na schválenie.

Opatrenia vlády SR, ktoré sa prijali v priebehu roka 2009, nadväzujú na opatrenia prijaté koncom roka 2008 a rozširujú ich. Obsahujú množstvo legislatívnych návrhov týkajúcich sa stabilizácie trhu práce, podpory domáceho dopytu, energetiky, čerpania fondov EÚ, pracovného práva, ale i podpory výskumu alebo zlepšenia výkonu hospodárskej politiky. Na vybrané opatrenia sa pozrieme bližšie.

Novelizáciou zákonníka práce a zákona o službách zamestnanosti sa zaviedol inštitút tzv. flexikonta pracovného času (zákon č. 49/2009 Z. z.). Toto nové opatrenie sa dá uplatniť až do apríla 2012. V prípade, že zamestnávateľ nemôže poskytnúť zamestnancovi prácu, má možnosť mu poskytnúť čerpanie pracovného voľna, pričom zamestnanec poberá mzdu minimálne vo výške základnej zložky mzdy. Ak pominie prekážka v práci na strane zamestnávateľa, zamestnanec je povinný odpracovať poskytnuté pracovné voľno bez nároku na mzdu. Flexikonto pracovného času môžu zaviesť iba zamestnávatelia, u ktorých pôsobia odbory.

Prijal sa zákon č. 493/2009 Z. z. o niektorých opatreniach týkajúcich sa strategických spoločností a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tzv. zákon o strategických podnikoch). Táto novela zákona umožní štátu získať predkupné právo na majetok podnikov, ktoré sa ocitli v konkurze, ak o nich vláda vyhlási, že sú strategické. Štát bude môcť následne takýto majetok po skončení podniku predať opäť do súkromných rúk.

Ďalším opatrením, ktorým chcela vláda pomôcť riešiť negatívne dôsledky krízy, boli tzv. sociálne podniky. Ich cieľom bolo znižovať regionálnu nezamestnanosť a boli financované z Európskeho sociálneho fondu. Pôvodne mohli sociálne podniky založiť obce alebo samosprávy s dotáciou štátu, ak zamestnali aspoň 30 % znevýhodnených uchádzačov o prácu (ľudia nad 50 rokov veku, mladí ľudia, ktorí si nenašli prácu do dvoch rokov od skončenia školy, dlhodobo nezamestnaní či ľudia, ktorí prišli o prácu z organizačných dôvodov). Sociálne podniky mohli pritom

vznikať iba v okresoch, v ktorých je priemerná miera evidovanej nezamestnanosti vyššia, ako je priemer za celé Slovensko. Začiatkom roka 2009 vláda prijala opatrenie, ktorým poľavila v týchto podmienkach. Po novom môžu vzniknúť sociálne podniky v každom okrese a odstránila sa aj podmienka povinného prijímania znevýhodnených uchádzačov o prácu.

So zámerom podporiť domáci automobilový priemysel sa po vzore z iných krajín zaviedla dotácia na kúpu nového osobného motorového vozidla (tzv. šrotovné). Dotácia na šrotovné sa poskytovala vo výške 1 500 eur (za podmienky, že predajca poskytol zľavu najmenej 500 eur), resp. 1 000 eur (ak predajca zľavu neposkytol). Dotáciu bolo možné uplatniť iba pri kúpe vozidla v maximálnej cene 25 000 eur. V prvom kole šrotovného bolo na dotácie vyčlenených 33 miliónov eur, v druhom kole 22,1 milióna eur.

Novela zákona o investičnej pomoci (č. 56/2009 Z. z.) umožnila poskytnúť podporu širšiemu okruhu podnikateľov znížením minimálnej výšky investície na obstaranie dlhodobého hmotného majetku a dlhodobého nehmotného majetku pre projekty v oblasti priemyselnej výroby a cestovného ruchu. Účinnosť tohto opatrenia je obmedzená na obdobie do konca roku 2010.

S cieľom transponovať európsku legislatívu v oblasti energetiky do nášho právneho poriadku sa prijal zákon č. 309/2009 Z. z. o podpore obnoviteľných zdrojov energie a vysoko účinnej kombinovanej výroby. Tento zákon ustanovuje spôsob podpory a podmienky podpory výroby elektriny z obnoviteľných zdrojov energie, elektriny vysoko účinnou kombinovanou výrobou a biometánu.

Z ďalších protikrízových opatrení môžeme ešte spomenúť napríklad navýšenie základného imania Eximbanky a Slovenskej záručnej a rozvojovej banky o 11,45 mil. eur, resp. 32 mil. eur na účely zvýšenia podpory malých a stredných podnikov; zvýšiť dostupnosť a podporu infraštruktúry širokopásmového prístupu na internet (vysokorýchlostný internet); zvýšenie nezdaniteľnej časti základu dane pri dani z príjmov fyzických osôb, zvýšenie

zamestnaneckej prémie; zavedenie niektorých zjednodušení pri uplatňovaní zákona o DPH; zvyšovanie energetickej efektívnosti a znižovanie energetickej náročnosti prostredníctvom financovania Programu energetickej efektívnosti alebo zlepšenie čerpania prostriedkov z európskych štrukturálnych fondov.

Mnohé protikrízové opatrenia, ktoré slovenská vláda prijala v roku 2009, sa nevyhli kritike. Poukazovalo sa na ich neúčinnosť, hru na efekt (šrotovné), rozpor s legislatívou ES (sociálne podniky) alebo priamo na narušenie slobodnej trhovej súťaže (zákon o strategických podnikoch).

V oblasti školstva a vedy sa v roku 2009 schválilo niekoľko zákonov, ktoré upravujú fungovanie tejto oblasti. Zákon č. 185/2009 Z. z. o stimuloch pre výskum a vývoj má za cieľ motivovať podnikateľov, aby svoje podnikateľské zámery zakladali aj na výsledkoch výskumu a vývoja. Stimulmi pre podnikateľov sú dotácie na výskum a vývoj z prostriedkov štátneho rozpočtu, a súčasne aj úľava na dani z príjmov podnikateľa, o ktorú môže podnikateľ požiadať pri poskytnutí dotácie. Stimuly sa budú poskytovať v tzv. základnej intenzite, alebo vo zvýšenej intenzite na projekty základného výskumu, aplikovaného výskumu, experimentálneho vývoja, štúdie technickej realizovateľnosti, dočasné zapožičanie vysokokvalifikovaných výskumníkov a na ochranu priemyselného vlastníctva.

Oblasť celoživotného vzdelávania upravuje prijatý zákon č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Cieľom prijatia tejto normy bolo vytvoriť pravidlá a postupy uznávania výsledkov neformálneho vzdelávania a neformálneho učenia sa. Zákon zavádza pravidlá a postupy na uznávanie výsledkov takejto formy vzdelávania. Zmeny do školstva zaviedol aj nový zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon zavádza zmeny v oblasti odmeňovania pedagogických a odborných pracovníkov a kariérnych stupňov a pozícií.

V oblasti zdravotnej politiky sa zaviedla zmena systému referencovania cien liekov podľa cenovej úrovne 6 najlacnejších krajín EÚ. Slovensko je jednou z prvých krajín, ktorá zaviedla do praxe referencovanie cien liekov. Cieľom je zníženie ich cien a úspora výdavkov v rezorte zdravotníctva.

V oblasti sociálnej politiky sa prijali viaceré legislatívne zmeny. Suma minimálnej mzdy sa ustanovila na 307,70 eura za mesiac. Toto nariadenie vlády nadobúda účinnosť 1. januára 2010. Koncom roka 2009 bol prijatý zákon č. 557/2009 Z. z., ktorým sa okrem iného mení a dopĺňa zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nehorších. Novela priniesla niekoľko významných zmien, ktoré sa týkajú napríklad určovania výšky príspevkov zamestnávateľa, zániku a nároku na dávky doplnkového dôchodkového sporenia, zmenu odplát doplnkovej dôchodkovej spoločnosti, prestupu do inej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti a pod.

LITERATÚRA

Český štatistický úrad (2010): Dáta. Zahraničný obchod.

Eurostat (2010): Statistics Database.

Ifo (2010): Business Climate Germany, Ifo Business Survey. March.

<<http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/awinfo/d1index/10indexgsk>>.

Ifo EEAG (2010): The EEAG Report on the European Economy 2010. European Economy Advisory Group at Ceslfo.

<http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/Bpotik/70eeagreport/15PUBLEEAG2010/_publeeag2010?item_link=eeag_report_inhalt_2010.htm>.

IfW (2009): Weltwirtschaft expandiert wieder. Kiel: Institut für Weltwirtschaft.

<<http://www.ifw-kiel.de/pub/kd/2009/kd468-469>>.

IfW (2010): Schwellenländer tragen die Expansion der Weltwirtschaft. Kiel: Institut für Weltwirtschaft. <<http://www.ifw-kiel.de/wirtschaftspolitik/konjunkturprognosen/konjunkt>>.

IMF (2009): World Economic Outlook. October 2010 Update.

KOCHANOVÁ, M. (2009): Porovnanie postupov hlavných centrálnych bánk od začiatku finančnej krízy po súčasnosť. *Biatic*, 17, č. 12/2009, s. 19 – 25.

LÁBAJ, M. – LUPTÁČIK, M. – RUMPELOVÁ, D. (2008): Štrukturálne súvislosti slovenskej ekonomiky na báze input-output analýzy. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 56, č. 5, 477 – 494.

MF SR (2009a): Analýza vplyvu zavedenia eura na infláciu na Slovensku. Bratislava: Inštitút finančnej politiky.

MF SR (2009b): Štrukturálne fondy a Kohézny fond k záveru decembra 2009. <<http://www.finance.gov.sk>>.

MF SR (2010): Priebežné plnenie štátneho rozpočtu.

<<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=3569>>.

NBS (2008 – 2010): Mesačné bulletiny. Bratislava: NBS.

NBS (2009): Vplyv zavedenia eura na infláciu v Slovenskej republike v januári 2009. Bratislava: NBS.

OECD (2009): OECD Employment Outlook: Tackling the Jobs Crisis. Paris: OECD. ISBN 978-92-64-06791-2.

OECD (2010): Composite Leading Indicators (CLIs). April.
<http://www.oecd.org/document/44/0,3343,en_2649_34349_44970412_1_1_1_1,00.html>.

ŠÚ SR (2010a): Ukazovatele ekonomického vývoja SR. Bratislava: Štatistický úrad SR.

ŠÚ SR (2010b): Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v roku 2009. Bratislava: Štatistický úrad SR.

ŠÚ SR (2010c): Databáza Slovstat.
<<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=95>>.

ÚPSVaR (2009, 2010): Nezamestnanosť – mesačné štatistiky.
Dostupné na:
<http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254>.

O AUTOROCH

Ing. Karol Morvay, PhD., je absolventom Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave. Tam ukončil aj doktorandské štúdium v špecializácii hospodárska politika. Zaoberá sa predovšetkým makroekonomickou analýzou, prognózovaním, trhom práce a otázkami sociálno-ekonomického rozvoja. V Ekonomickom ústave SAV pôsobí od roku 1996, od roku 1997 je pravidelným spoluautorom publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska*.

Ing. Karol Frank je pracovníkom Ekonomického ústavu SAV, kde je zároveň aj externým doktorandom v študijnom odbore ekonomická teória – špecializácia hospodárska politika. Vo svojej výskumnej činnosti sa venuje problematike verejných financií a štrukturálnej politike Európskej únie. Spoluautorom publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* je od roku 2003.

Ing. Herta Gabrielová, CSc., absolvovala Vysokú školu ekonomickú v Bratislave v roku 1966. Pracuje v Ekonomickom ústave SAV od roku 1960; v rokoch 2002 – 2009 zastávala funkciu zástupkyne riaditeľa ústavu. Zaoberá sa analýzou štrukturálnych zmien v slovenskej ekonomike a v medzinárodnom kontexte, ako aj so súvisiacimi hospodárskymi politikami. Na spracúvaní publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* sa zúčastňuje od roku 1993.

Ing. Veronika Hvozdíková, PhD., pracuje v Ekonomickom ústave SAV od roku 2002, absolvovala doktorandské štúdium v externej forme na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorej je absolventkou. Jednou z oblastí jej výskumného zamerania je problematika ľudského faktora v národnom a medzinárodnom kontexte s implikáciami pre konkurencieschopnosť ekonomiky a trh práce. Na príprave publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* spolupracuje od roku 2010.

Ing. Tomáš Jeck je výskumným pracovníkom Ekonomického ústavu SAV, kde je zároveň aj externým doktorandom v študijnom odbore ekonomická teória – špecializácia hospodárska politika. Vo svojej výskumnej činnosti sa venuje problematike inovácií. Spoluautorom publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* je od roku 2007.

Ing. Ivan Okáli, DrSc., absolvoval Vysokú školu ekonomickú v Bratislave v roku 1956. Pracuje v Ekonomickom ústave SAV, kde v rokoch 1983/1990 zastával funkciu riaditeľa. Zaoberá sa otázkami makroekonomickej analýzy a hospodárskej politiky. V posledných rokoch sa zúčastnil (ako gestor i spoluautor) na vypracovaní ekonomickej časti Vízie a stratégie rozvoja slovenskej spoločnosti. Od začiatku spracúvania analytických štúdií o hospodárskom vývoji Slovenska až do roku 2009 bol ich spoluautorom i editorom.

Ing. Ivana Šikulová, PhD. pôsobí na Ekonomickom ústave SAV, kde ukončila i doktorandské štúdium v odbore svetová ekonomika. Jej výskumné aktivity sú zamerané na problematiku európskej integrácie s dôrazom na fungovanie eurozóny a Slovenska ako jej člena. V rámci národohospodárskeho výskumu sa zaoberá otázkami inflácie a vzťahmi slovenskej ekonomiky so zahraničím. Spoluautorkou publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* je od roku 2007.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV**List of Publications of the Institute of Economic
Research of SAS**

RADVANSKÝ, M. – WORKIE, TIRUNEH, M. (eds): Trendy regionálnych disparít Slovenska. Teoretické modely a empirické analýzy [Trends in Regional Disparity in Slovakia. Theoretical Models and Empirical Analyses]. 2009. 179 s. ISBN 978-80-7144-176-2.

WORKIE, TIRUNEH, M. A KOL.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna finančná a hospodárska kríza. Príčiny – náklady – východiská [The Development and Perspectives of the World Economy. The Global Financial and Economic Crisis. Causes – Costs - Remedies]. 2009. 284 s. ISBN 978-80-7144-175-5.

OKÁLI, I. et al.: Economic Development of Slovakia in 2008. 2009. 94 s.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2008 [Economic Development of Slovakia in 2008]. 2009. 74 s. ISBN 987-80-7144-173-1.

BUNČÁK, J. – DŽAMBOVIČ, R. – HRABOVSKÝ, M. – SOPÓCI, J.: Názory občanov na budúcnosť Slovenska [Citizens Opinions of the Future of Slovakia]. 2009. 93 s. ISBN 978-80-7144-172-4.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti [A Long-Term Vision of the Slovak Society Development]. Druhé, nezmenené vydanie. 2009. 274 s. ISBN 978-80-7144-168-7.

HVOZDÍKOVÁ, V. a kol.: Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike. Finančná, demografická, potravinová a environmentálna kríza [Risks Connected with Actual Development Trends of the World Economy. Financial, Demographic, Foodstuffs and Environmental Crisis]. 2008. 147 s. ISBN 978-80-70144-170-0.

OBADI, SALEH MOTHANA a kol.: Globálna ekonomika. Nové trendy a analýzy vybraných problémov [Global Economy. New Trends and Analysis of Selected Problems]. 2008. 187 s. ISBN 978-80-7144-169-4.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti. Zhrnutie [A Long-Term Vision of the Slovak Society Development. Summary]. 2008. 36 s. ISBN 978-80-7144-165-6.

A LONG-TERM VISION of the Slovak Society Development. Summary. 2008. 40 pp. ISBN 978-80-7144-167-0.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti [A Long-Term Vision of the Slovak Society Development]. 2008. 274 s. EÚ SAV: ISBN 978-80-7144-168-7; VEDA, vydavateľstvo SAV: ISBN 978-80-224-1050-2.

MENBERE, T. WORKIE a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Turbulencie na finančných trhoch a dilema hospodárskej politiky [Development and Perspectives of the World Economy. Turbulences on the Financial Markets and the Dilemma of Economic Policy]. 2008. 301 s. ISBN 978-80-7144-166-3.

OKÁLI, I. et al.: Economic Development of Slovakia in 2007. 2008. 78 pp. ISBN 978-80-7144-164-9/X.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2007 [Economic Development of Slovakia in 2007]. 2008. 74 s. ISBN 978-80-7144-163-2 /X.

KVETAN, V. – PÁLENÍK, V. – MLÝNEK, M. – RADVANSKÝ, M.: Starnutie, zdravotný stav a determinanty výdavkov na zdravie v podmienkach Slovenska [Aging, Health Status and Determinants of Health Expenditure under Slovak Conditions]. 2007. 57 s. ISBN 978-80-7144-160-1.

HOŠOFF, B.: Križovatky hospodárskej politiky USA (1980 – 2005) [Crossroads of Economic Policy of the USA (1980 – 2005)]. 2007. 186 pp. ISBN 978-80-7144-161-8.

MENBERE T. W. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky – Prínos informačných technológií a hrozba klimatických zmien [Development and Perspectives of the World Economy – The Benefits of Information Technology and the Costs of Climate Change]. 2007. 332 pp. ISBN 978-80-7144-159-5.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2006 [Economic Development of Slovakia in 2006]. 2007. 63 s. ISBN 978-80-7144-144-8.

OKÁLI, I. et al.: Economic Development of Slovakia in 2006. 2007. 64 pp. ISBN 978-80-7144-157-1.

KLAS, A.: Vývoj inštitúcií vyššieho vzdelávania na Slovensku (860 – 2005) [Development of Higher Education Institutions in Slovakia (860 – 2005)]. 2006. 195 s. ISBN 80-7144-156-2.

ŠIKULOVÁ, I.: Konvergencia v procese európskej integrácie [Convergence in the Process of European Integration]. 2006. 150 s. ISBN 80-7144-155-4.

JURÍČKOVÁ, V. a kol.: Podnikateľské prostredie a firemné stratégie [Entrepreneurial Environment and Strategies of Firms]. 2006. 172 s. ISBN 80-7144-154-6.

MENBERE T. WORKIE a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna konkurencieschopnosť a energetická a demografická kríza [Development and Perspectives of World Economy. Global Competitiveness and Energy and Demographic Crises]. 2006. 302 s. ISBN 80-7144-152-X.

ŠIKULA, M. – HVOZDÍKOVÁ, V. (eds.): Performance and Perspective of the European Union as Seen by the New Member States [Post-Accession Monitoring Conference]. 2006. 185 pp. ISBN 80-7144-151-1.

OUTRATA, R. a kol.: Globalizácia a slovenská ekonomika [Globalization and Slovak Economy]. 2006. 379 s. ISBN 80-7144-150-3.

ŠIKULA, M. (ed.): Konkurencieschopnosť slovenskej a českej ekonomiky – stav a perspektívy [Competitiveness of the Slovak and Czech Economy – State and Prospects]. 2006. 264 s. ISBN 80-7144-148-1.

KLAS, A. a kol.: Technologický a inovačný rozvoj v Slovenskej republike [Technological and Innovation Development in the Slovak Republic]. 2005. 389 s. ISBN 80-7144-147-3.

MORVAY, K. a kol.: Transformácia ekonomiky: skúsenosti Slovenska [Transition of Economy: Experience of Slovakia]. 2005. 330 s. ISBN 80-7144-143-0.

OBADI SALEH MOTHANA: Integračné zoskupenie juhovýchodnej Ázie a zahraničnoobchodné vzťahy so Slovenskom a s Európskou úniou [The Integration Block of Southeast Asia and Foreign Trade Relations with Slovakia and the EU]. 2004. 84 s. ISBN 80-7144-142-2.

MENBERE WORKIE TIRUNEH a kol.: Vplyv informačných technológií na ekonomický rast a zamestnanosť: teoretické a empirické pohľady [The Impact of the Information Technology on Growth and Employment: Theoretical and Empirical Views]. 2004. 92 s. ISBN 80-7144-141-4.

OKÁLI, I. a kol. Hospodárska politika Európskej únie a Slovenska v EÚ [Macroeconomic Policy of the European Union and Slovakia in the EU]. 2004. 352 s. ISBN 80-7144-140-6.

OKÁLI, I. et al.: Concept Outline of Slovakia's Economic Policy at the Stage of Integration into the European Union. Summary. 2004. 30 pp. ISBN 80-7144-139-2.

ŠIKULA, M. a kol.: Ekonomické a sociálne súvislosti integrácie Slovenska do Európskej únie [Economic and Social Context of Slovakia's Integration into the EU]. 2003. 381 s. ISBN 80-7144-135-X.

ŠIKULA, M. (ed.): Economic and Social Context of Slovakia's Integration into the EU. Summary. 2003. 47 pp. ISBN 80-7144-133-3.

ŠIKULA, M. a kol.: Determinanty formovania priemyselnej politiky v podmienkach globalizácie a integrácie [Determinants of the Industry Policy Forming in the Conditions of Globalization and Integration]. 2003. 166 s. ISBN 80-7144-134-1.

MORVAY, K. a kol.: Aktuálne otázky fungovania verejných financií SR [Current Issues of the Functioning of Slovakia's Public Finance]. 2002. 129 s. ISBN 80-7144-127-9.

OUTRATA, R. a kol.: Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ [Economic and Social Context of Slovakia's EU Accession]. 2002. 396 s. ISBN 80-7144-125-2.

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla Ekonomického časopisu, ktorý vydáva EÚ SAV, možno objednať alebo kúpiť v kníhkupectvách ELITA, ACADEMIA a VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave.

Publikácie *Hospodársky vývoj Slovenska* vychádzajú každoročne od roku 1993 v slovenskej aj anglickej verzii a v prípade záujmu sú dostupné v kníhkupectve ELITA.

HOSPODÁRSKY VÝVOJ SLOVENSKA V ROKU 2009

Autori: Karol Morvay a kolektív

Vychádza od roku 1993.

1. vydanie

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 42-1-2-52 49 54 80, Fax: 42-1-2- 52 49 51 06
E-mail: milan.sikula@savba.sk
<http://www.ekonom.sav.sk>